

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМӢ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc. 07/13.05.20.Yu.22.03
РАҚАМЛИ ИЛМӢ КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ЯНГИЕВ ҒАЙРАТ АВЕЗХОНОВИЧ

**ЖИНОЯТ ИШЛАРИНИ ЮРИТИШДА ДАЛИЛЛАРГА БАҲО БЕРИШ
ИНСТИТУТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

12.00.09 – Жиноят процесси. Криминалистика,
тезкор-қидирув ҳуқуқи ва суд экспертизаси

**юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Докторлик (PhD) диссертацияси автореферати мундарижаси
Оглавление автореферата докторской (PhD) диссертации
Content of the abstract of doctoral (PhD) dissertation

Янгиев Ғайрат Аvezxonovich

Жиноят ишларини юрителида далилларга баҳо бериш институтини
такомиллаштириш..... 3

Yangiyev G'ayrat Avezxonovich

Improving the institute of assessing evidence in Criminal
proceedings..... 23

Янгиев Ғайрат Аvezxonovich

Совершенствование института оценки доказательств в уголовном
судопроизводстве..... 41

Эълон қилинган ишлар рўйхати

Список опубликованных работ
List of published works 45

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ
ИЛМӢ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ DSc. 07/13.05.20.Yu.22.03
РАҚАМЛИ ИЛМӢ КЕНГАШ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ЮРИДИК УНИВЕРСИТЕТИ

ЯНГИЕВ ҒАЙРАТ АВЕЗХОНОВИЧ

**ЖИНОЯТ ИШЛАРИНИ ЮРИТИШДА ДАЛИЛЛАРГА БАҲО БЕРИШ
ИНСТИТУТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

12.00.09 – Жиноят процесси. Криминалистика,
тезкор-қидирув ҳуқуқи ва суд экспертизаси

**юримдик фанлар бўйича фалсафа доктори (Doctor of Philosophy) диссертацияси
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент – 2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2017.3.PhD/Ү98 рақам билан рўйхатга олинган.

Докторлик диссертацияси Тошкент давлат юридик университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, рус, инглиз (резюме)) Илмий кенгашнинг веб-саҳифаси (www.tsul.uz/uz-ilmiy-kengash) ва «ZiyoNET» Ахборот таълим порталига (www.ziyounet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:	Тулаганова Гулчехра Захитовна юридик фанлар доктори, профессор
Расмий оппонентлар:	Рахмонова Сурайё Махмудовна юридик фанлар доктори, доцент Муродов Бахтиёржон Баходирович юридик фанлар доктори, профессор
Етақчи ташкилот:	Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Академияси

Диссертация ҳимояси Тошкент давлат юридик университети ҳузуридаги DSc.07/13.05.2020.Ү9.22.03 рақамли Илмий кенгашнинг 2021 йил 15 ноябрь соат 15:00 даги мажлисида бўлиб ўтади (Манзил: 100047, Тошкент ш., Сайилгоҳ кўчаси, 35. Тел.: (998971) 233-66-36; факс: (998971) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

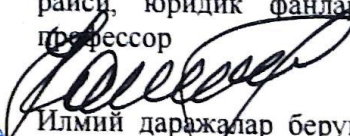
Диссертация билан Тошкент давлат юридик университети Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (989-рақами билан рўйхатга олинган). (Манзил: 100047, Тошкент ш., А.Темур кўчаси, 13. Тел.: (998971) 233-66-36).

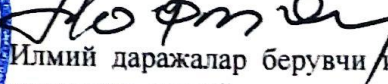
Диссертация автореферати 2021 йил 03 ноябрда тарқатилди.

(2021 йил «03» ноябрдаги № 4 - рақамли реестр баённомаси).

У.А.Тухташева
Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси, юридик фанлар доктори (DSc), профессор

Д.Г.Камалова
Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш котиби, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент

Н.С.Салаев
Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш қошидаги илмий семинар раиси, юридик фанлар доктори (DSc), профессор

КИРИШ (Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Дунёда жиноят ишларини юритишда далилларга баҳо бериш жараёнида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини тўлиқ ҳимоя қилинишини таъминлашга, далилларнинг қонун талаблари ва суд назорати остида, тортишув ҳамда тарафларнинг тенглиги тамойиллари асосида баҳолаш масалаларига жиддий эътибор қаратилмоқда. БМТ нинг Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашининг 46-сессиясида муҳокама қилинган муҳим вазифалар қаторида одил судловда инсон ҳуқуқлари кафолатларининг демократик принципларига амал қилиш юзасидан қонун устуворлигини таъминлаш борасида таклиф ва тавсиялар берилди. 2020 йилда дунё давлатларининг 35%да қонун устуворлиги индекси (WJP) бўйича аҳвол оғирлашган, 42%да эса ўзгаришсиз қолган. Ўзбекистон Республикаси 0,47 балл билан аҳволи яхшиланган 38 та давлатлар қаторидан жой олиб, дунёда 92-ўринни эгаллаган¹. Ушбу ҳолат мамлакатимиз жиноят-процессуал қонунчилигида далилларга баҳо бериш тизимида қонун устуворлигини таъминлашни, далиллар мақбуллиги шартларига биноан тергов ва процессуал ҳаракатларни сифатли амалга оширишни, далилларни баҳолаш субъектлари фаолиятини ўрганиб чиқишни тақозо этмоқда.

Жаҳонда суд-тергов фаолиятида далилларга баҳо бериш бўйича замонавий ва самарали механизмларни жорий этиш, халқаро стандартларга мувофиқ суд-тергов фаолиятини йўлга қўйиш, халқаро ҳуқуқ нормалари асосида далилларга баҳо бериш процессуал фаолиятини конституциявий принципларга кўра мустаҳкамлаш, дастлабки терговда шахсларга нисбатан турли тазйиқларнинг олдини олиш учун халқаро принциплар устуворлигини таъминлаш, далилларни баҳолаш тизимини янада яхшилашда халқаро тажрибадан фойдаланиш ва амалиётда учраётган айрим муаммоларга ечим топиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Республикаимизда жиноят-процессуал қонунчиликни тубдан такомиллаштириш ва суд-тергов фаолиятида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини таъминлаш² мақсадида кенг қамровли тизимли ишлар амалга оширилмоқда. Шу нуқтаи назардан, халқаро исботлаш стандартлари тамойиллари асосида далилларга баҳо бериш тизимини қайта кўриб чиқиш, далиллар ишончилиги, алоқадорлиги мақбуллиги ва етарлилиги масалаларини ўрганиш ҳамда таҳлил қилиш, жиноят-процессуал қонунчилигида мақбул эмас деб топилган далиллардан фойдаланишга йўл қўймаслик, далилларга ички ишонч ва ҳуқуқий онг асосида баҳо беришнинг самарадорлигини ошириш ҳамда далилларни баҳолаш субъектларининг масъулиятини кучайтириш вазифалари мавзунинг долзарблигини ўзида ифодалайди. Далилларга баҳо

---

¹ <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global>

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги ПФ-4947-сон Фармони // Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда

беришда қонунийлик, холислик ва адолатни таъминлашга имкон берувчи ҳуқуқий бўшлиқларни тўлдириш, далилларни баҳолаш субъекти томонидан далилларнинг ҳақиқатга мувофиқлиги масаласига жиддий ёндашиш талаби мавзунини ўрганиш зарурати мавжудлигини кўрсатмоқда. Судлар томонидан охириги беш йилда оқланган шахслар сони 2956 кишини ташкил этгани¹ (2017 й – 263 та, 2018 й – 867 та, 2019 й – 859 та, 2020 й – 781 та ва 2021 й 1-чорақда – 186 та) далилларга баҳо бериш тизимининг такомиллашиб бораётганидан дарак беради. Шунингдек, жиноят-процессуал қонунчилигидаги янги институтлар, яъни кўрсатувларни олдиндан мустаҳкамлаб қўйиш, шахснинг айбига иқрорлик тўғрисида келишувга эришилиши шартлари, жиноят иши бўйича дастлабки эшитув тартиби ва суд қарорларини қайта кўриш ҳолатлари ҳамда номақбул далилларнинг жиноят ишидан чиқариб ташлаш асосларининг кенгайтирилиши далилларга баҳо бериш тизимини янада такомиллаштириш муҳимлигини аниқлатмоқда.

Ушбу диссертация тадқиқоти Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ишончли ҳимоя қилиш кафолатларини кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги (2016 й), «Суд-тергов фаолиятида фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатларини кучайтириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида»ги (2017 й), «Суд-тергов фаолиятида шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш кафолатларини янада кучайтириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги (2020 й) фармонлари ва «Жиноят ва жиноят-процессуал қонунчилиги тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги (2018 й) Қарори ҳамда соҳага оид бошқа қонун ҳужжатларининг ижросини таъминлашга ва уларда белгиланган вазифаларни амалга оширишга муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Мазкур тадқиқот иши республика фан ва технологиялар ривожланишининг I. «Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантиришда инновацион ғоялар тизимини шакллантириш ва уларни амалга ошириш йўллари» устувор йўналиши доирасида бажарилган.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Жиноят процессида далилларга баҳо бериш тизимига оид айрим жиҳатлар миллий олимлардан: Ғ.А.Абдумажидов, З.Ф.Иноғомжонова, Ш.Х.Иномжановлар далиллар назарияси муаммоларига, Б.А.Азизходжаев жиноят процессида далилларга баҳо бериш масалаларига, Ф.М.Муҳитдинов жабрланувчи ҳақида таълимот асосларига, Б.Ҳ.Пўлатов далилларни баҳолаш субъекти сифатида қонунлар ижроси устидан прокурор назорати хусусиятларига, Д.М.Миразов терговга қадар текширув органлари фаолиятида далилларнинг ўрнига, Г.З.Тўлаганова далилларнинг назарий хусусиятларига, У.А.Тухташева суд хатоларида далилларнинг аҳамиятига, С.М.Рахмонова дастлабки эшитув институтида

---

¹ https://stat.sud.uz/file/2021/4-27/jib_2021_03.pdf

далиллар номақбуллиги шартларига, Б.А.Ражабов жиноят процессида далилларга баҳо бериш хусусиятларига ўз асарларида тўхталиб ўтганлар.

МДХ давлатларида илмий фаолият олиб боровчи олимларидан: М.С.Строгович моддий ҳақиқат тамойилларини, Э.Ф.Куцова далилларнинг жиноят-процессуал қарорлар қабул қилишдаги аҳамиятини, П.С.Абдуллаев Россия жиноят-процессуал қонунчилигида далилларнинг мазмун-моҳиятини, Н.В.Савельева жиноят процессида далил ва исботлаш муаммоларини, В.Я.Дорохов жиноят процессида далиллар назариясини, А.П.Белкин исботлаш назариясини, Н.А.Громов жиноят процессида далилларни баҳолаш масалаларини, Ю.Ю.Воробьева Россия жиноят процессида исботлаш жараёнининг замонавий муаммоларини, Е.А.Снегирев далилларни ички ишонч асосида баҳолашни, М.А.Кунашев далилларга баҳо беришда терговчининг фаолиятини ўз илмий асарларида ёритиб берганлар.

Хорижий мамлакатларда илмий фаолият олиб боровчи олимларидан: И.Кант далилларни баҳолаш субъектлари фаолиятида мантиқ категориялари, N.Schmid Швецария жиноят процесси қонунчилигида далиллар мақбуллиги, Jeremiah J.Rayner АҚШда тергов жараёнларини қайта баҳолаш (University of Southern Mississippi), Andreas Kangur жиний далиллар қоидалари (University of Glasgow), Albert Antwi-Boaslako рақамли далилларни баҳолаш моделлари (University of Pretoria) каби масалаларда тадқиқот ишлари амалга оширилган¹.

Бироқ мамлакатимизда жиноят-процессуал қонунчиликда далилларга баҳо бериш институтининг барча жиҳатларини алоҳида ўрганиш ва тадқиқотлар олиб бориш зарурати мавжуд.

Диссертация мавзусининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасаси илмий тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги. Диссертация мавзуси Тошкент давлат юридик университетининг илмий-тадқиқот ишлари режасидан «Ўзбекистон Республикаси жиноят-процессуал қонунчилигини тубдан такомиллаштириш»нинг устувор йўналишлари доирасида амалга оширилган.

Тадқиқотнинг мақсади жиноят-процессуал қонунчиликда далилларга баҳо бериш тизимини қайта кўриб чиқиш ва унинг мезонларини айрим хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш асосида такомиллаштиришга қаратилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

жиноят процессида далил турларини тадқиқ этиш, такомиллаштириш ва бу борада таклифлар ишлаб чиқиш;

далилларга баҳо беришнинг мазмун-моҳияти, тамойилларини ҳамда тарихий ривожланиш босқичларининг ўзига хос хусусиятларини тадқиқ этиш;

далилларга баҳо бериш субъектлари фаолиятини ўрганиш, далилларни тўплашда ва баҳо беришда адвокат иштирокининг ўзига хос хусусиятларини таҳлил этиш;

---

¹ Бу ва бошқа манбалар диссертациянинг фойдаланилган адабиётлар рўйхатида келтирилган.

далилларнинг мақбул ёки мақбул эмаслиги мезонларини такомиллаштириш ва улардан фойдаланиш шартларини ўрганиш;

далилларнинг ишончлилиги ва уларнинг ҳақиқатга мувофиқлигини аниқлаш усулларини таҳлил этиш;

далилларнинг ишга алоқадорлиги ва уларни жиноят иши учун аҳамиятли деб топиш асосларини тадқиқ этиш;

жиноят иши бўйича якуний хулосаларни баҳолаш учун далилларнинг етарлилигини таҳлил этиш;

далилларга баҳо беришнинг мантиқий тизими, субъект тафаккури ва унинг фикрлаш қонуниятларининг ривожланиш истикболларини ўрганиш;

далилларга баҳо беришда ички ишонч ва унинг самарадорлигини ошириш йўллари тадқиқ этиш;

далилларга баҳо беришда қонунга амал қилиш ва ҳуқуқий онга таяниб иш юритишнинг ўзига хос жиҳатларини ёритиб бериш;

суд тергов соҳасида далилларга баҳо бериш юзасидан хорижий мамлакатларнинг илғор тажрибасини ўрганиш ва миллий қонунчиликка имплементация қилиш имкониятларини кўриб чиқишдан иборатдир.

Тадқиқотнинг объекти жиноят ишларини юритишда далилларга баҳо бериш процессуал фаолияти билан боғлиқ ижтимоий-ҳуқуқий муносабатлар тизими ҳисобланади.

Тадқиқотнинг предмети жиноят процессида далилларга баҳо беришни тартибга солувчи жиноят-процессуал қонун ҳужжатлари нормалари, айрим хорижий давлатлар тажрибаси, халқаро исботлаш стандартлари, суд-тергов соҳасида далилларга баҳо бериш амалиёти ва тенденциялари ташкил қилади.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқотни амалга оширишда амалий таҳлил, анализ ва синтез, илмий-тарихий, илмий-назарий, илмий-статистик ва киёсий-ҳуқуқий усуллардан фойдаланилган. Социологик сўровлар ўтказиш, статистик маълумотлар таҳлили ва жиноят иши материалларини ўрганиш тадқиқот ишининг ишончлилиги ва сифатини таъминлашга хизмат қилади.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

ҳимоячининг жиноят иши бўйича процессуал ваколатларини янада кенгайтириш мақсадида уларга далилларни тўплаш ва тақдим этиш ҳамда ушбу материаллар жиноят ишига қўшиб қўйилиши лозимлиги хусусидаги таклиф асослантирилган;

жиноят процессида ҳимоячининг мустақиллигини ва тарафларнинг тортишув принципини амалда таъминлаш мақсадида улар томонидан тақдим этилган далиллар суриштирув, дастлабки тергов ҳамда ишни судда кўриш жараёнида мажбурий баҳоланиши лозимлиги хусусидаги таклиф асослантирилган;

далилларга баҳо бериш институти иштирокчилари сифатида гувоҳ, жабрланувчи, гумон қилинувчи ва айбланувчи иштирокидаги айрим тергов ҳаракатларини видеоконференцалоқа режимида ўтказиш ва ушбу жараён натижаларини далиллар мақбуллиги шартлари асосида процессуал қайд этиш зарурати хусусидаги таклиф асослантирилган;

далилларни баҳолаш субъектлари ўз ташаббуси билан айрим тергов ҳаракатларини видеоконференцалоқа режимида ўтказиш тўғрисидаги қарор қабул қилиши ёки ушбу жараён жиноят процессининг бошқа иштирокчилари илтимосномасига кўра ҳам ўтказилиши мумкинлиги хусусидаги таклиф асослантирилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

жиноят процессида далилларга баҳо беришни такомиллаштириш ҳамда амалиётга татбиқ этиш асосларини таъминлашга қаратилган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш зарурати асослантирилган;

далилларга баҳо бериш субъектлари саналган суриштирувчи, терговчи, прокурор ва судлар фаолиятини янада такомиллаштириш йўллари таҳлил этилган;

жиноят ишини юритишга масъул бўлган давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг далилларга баҳо беришда ички ишончини шакллантирувчи омиллар аниқланган ва таснифланган;

жиноят иши бўйича далилларни баҳолаш субъекти жиноят ишида фақат текширилган, баҳоланган, процессуал қайд этилган ва мақбул деб топилган далиллардан фойдаланишини қонунда мустаҳкамлаш, шунингдек мақбул эмас деб топилган далиллар асосида қарор қабул қилиш ёки ҳукм чиқаришда улардан фойдаланишнинг тақиқланиши асослантирилган;

далилларнинг номақбуллиги юзасидан уларни баҳолаш жараёнида юридик ва жисмоний шахсларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини кўриқлаш мақсадида, дастлабки терговда тақиқланган қонунга хилоф усуллардан фойдаланишга йўл қўймаслик чоралари таҳлил қилинган;

ҳимоячининг ваколатларини янада кенгайтириш мақсадида, уларга далилларни тўплаш ва улар томонидан тақдим этилган маълумотлар, далилларни баҳолаш субъектлари томонидан жиноят ишларини юритиш мобайнида мажбурий баҳоланиши лозимлиги асослантирилган;

Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 95 ва 95¹-моддаларини янада такомиллаштириш юзасидан таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган;

далилларга баҳо бериш субъектлари масъулиятини янада ошириш мақсадида жиноят-процессуал қонунчиликка далилларни ички ишонч асосида баҳолаш принципини киритиш зарурати юзасидан таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган;

электрон-техник қурилма ёки воситалар ёрдамида чоп этилган, юборилган ва алмашилган жиноят иши учун аҳамиятли бўлган маълумотларни рақамли (электрон) далил деб топиш ва уларни баҳолаш тартиби бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлиги. Тадқиқот натижалари айрим хорижий давлатлар тажрибасини ўрганиш ва миллий жиноят-процессуал ҳуқуқи нормаларини таҳлил қилиш, сўнгги йилларда қабул қилинган фармон, қарор ва қонунлар ҳамда уларни қўллаш амалиёти, илмий, статистик маълумотларни таҳлил қилиш натижаларига асосланган. Бу борадаги таклиф, тавсиялар, назарий, амалий ва илмий таҳлиллар ҳамда

тегишли хулосалар апробация натижалари юзасидан таҳлил қилиниб, нуфузли хорижий ва миллий нашрларда эълон қилинган. Тадқиқот доирасида 250 дан ортиқ жиноят иши материаллари ўрганилган ва ижтимоий сўров (350 нафар профессор-ўқитувчилар, суд-тергов соҳаси вакиллари ва адвокатлар ўртасида) ўтказилган ҳамда эришилган натижаларнинг амалиётга жорий қилинганлиги ваколатли органлар томонидан тасдиқланган.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти қуйидагиларда ўз тасдиғини топган:

тадқиқот натижасида ишлаб чиқилган назарий қоидалар ва билимлар келгусида жиноят-процессуал қонунчиликнинг янада бойитилишига хизмат қилади; тадқиқот ишида ўз аксини топган илмий таҳлиллар, илгари сурилган ғоялар жиноят-процессуал қонунчилиги ривожига кўникма сифатида хизмат қилади; тадқиқот ишида хорижий ва миллий олимларнинг илмий асарларини ўрганилганлиги жиноят процессуал қонунчилигида мавжуд қоида, тушунчаларнинг янада такомиллашуви учун манба сифатида хизмат қилади; тадқиқот натижалари ушбу мавзуда олиб бориладиган янги тадқиқотлар учун таҳлилий манба сифатида хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти қуйидагиларда ўз тасдиғини топган: тадқиқот ишининг амалий хулосалари, турли таклиф ва тавсиялардан келгусида қонун ижодкорлигида фойдаланиш мумкин; тадқиқот натижалари амалдаги жиноят процессуал қонунини такомиллаштиришга ва мавзуга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлашга хизмат қилади; суд-тергов ходимларининг қонунни қўллаш амалиётида фойдаланиш мумкин; тадқиқот ишидаги назарияни бойитилишига хизмат қиладиган таклиф ва тавсияларидан олий юридик таълим муассасаларида жиноят-процессуал ҳуқуқи, жиноят процессида далиллар ва исботлаш ҳамда далиллар назарияси фанлари ўқитилишида фойдаланилади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. Жиноят ишларини юритишда далилларга баҳо бериш институтини тадқиқ этиш натижалари асосида:

ҳимоячининг жиноят иши бўйича процессуал ваколатларини янада кенгайтириш мақсадида уларга далилларни тўплаш ва тақдим этиш ҳамда ушбу материаллар жиноят ишига қўшиб қўйилиши лозимлиги хусусидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 87-моддаси иккинчи қисмида ўз аксини топган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг Коррупцияга қарши курашиш ва суд-ҳуқуқ масалалари қўмитасининг 2020 йил 21 октябрдаги 06/1-06/2822 вх-сон маълумотномаси). Ушбу таклифнинг қабул қилиниши жиноят ишларини юритишда ҳимоячи ҳуқуқлари кафолатларини кучайтиришга хизмат қилган;

жиноят процессида ҳимоячининг мустақиллигини ва тарафларнинг тортишув принципини амалда таъминлаш мақсадида улар томонидан тақдим этилган далиллар суриштирув, дастлабки тергов ҳамда ишни судда кўриш жараёнида мажбурий баҳоланиши лозимлиги хусусидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 87-моддаси иккинчи қисмида ўз аксини топган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик

палатасининг Коррупцияга қарши курашиш ва суд-ҳуқуқ масалалари қўмитасининг 2020 йил 21 октябрдаги 06/1-06/2822 вх-сон маълумотномаси). Ушбу таклифнинг қабул қилиниши жиноят ишларини юритишнинг барча босқичларида тортишув принципининг амалда таъминланишига хизмат қилган;

далилларга баҳо бериш институти иштирокчилари сифатида гувоҳ, жабрланувчи, гумон қилинувчи ва айбланувчи иштирокидаги айрим тергов ҳаракатларини видеоконференцалоқа режимида ўтказиш ва ушбу жараён натижаларини далиллар мақбуллиги шартлари асосида процессуал қайд этиш зарурати хусусидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 91¹-модда биринчи қисмида ўз аксини топган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг Коррупцияга қарши курашиш ва суд-ҳуқуқ масалалари қўмитасининг 2020 йил 21 октябрдаги 06/1-06/2822 вх-сон маълумотномаси). Ушбу таклифнинг қабул қилиниши видеоконференцалоқа режимида ўтказилган тергов ҳаракатлари натижаларини баҳолашда далиллар мақбуллиги шартлари асосида қайд этиш механизмлари жорий этилишига хизмат қилган;

далилларни баҳолаш субъектлари ўз ташаббуси билан айрим тергов ҳаракатларини видеоконференцалоқа режимида ўтказиш тўғрисидаги қарор қабул қилиши ёки ушбу жараён жиноят процессининг бошқа иштирокчилари илтимосномасига кўра ҳам ўтказилиши мумкинлиги хусусидаги таклиф Ўзбекистон Республикаси Жиноят-процессуал кодексининг 91¹-модда иккинчи қисмида ўз аксини топган (Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг Коррупцияга қарши курашиш ва суд-ҳуқуқ масалалари қўмитасининг 2020 йил 21 октябрдаги 06/1-06/2822 вх-сон маълумотномаси). Ушбу таклифнинг қабул қилиниши далилларга баҳо бериш субъектлари фаолиятини янада такомиллаштиришга хизмат қилган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Тадқиқот натижалари 14 та илмий-амалий анжуманларда, хусусан 3 та халқаро ва 11 та республика илмий-амалий анжуманларда муҳокамадан ўтказилган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича жами 29 та илмий иш, шу жумладан илмий журналларда 12 та мақола (2 та хорижда) чоп этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация кириш, тўққизта параграфни ўз ичига олган учта боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ҳамда иловалардан иборат. Диссертациянинг ҳажми 156 бетни ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Диссертациянинг **кириш** (докторлик диссертацияси аннотацияси) қисмида тадқиқот мавзусининг долзарблиги ва зарурати, тадқиқот ишининг республика фан ва технологиялари ривожланишининг асосий устувор йўналишларига боғлиқлиги, тадқиқ этилаётган муаммонинг ўрганилганлик даражаси, диссертация мавзусининг диссертация бажарилаётган олий таълим муассасаси илмий-тадқиқот ишлари билан боғлиқлиги, тадқиқотнинг мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, усуллари, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижаси, тадқиқот натижаларининг ишончилиги, тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти, уларнинг жорий қилиниши, тадқиқот натижаларининг апробацияси, натижаларнинг эълон қилинганлиги, диссертациянинг ҳажми ва тузилиши ёритиб берилган.

Диссертациянинг **«Жиноят ишларини юритишда далилларга баҳо бериш институти назарий-ҳуқуқий асослари»** деб номланган биринчи бобида далиллар ва далиллар тизимининг умумий хусусиятлари, далил тушунчаси, турлари, шакллари ва процессуал мазмун-моҳияти, далилларга баҳо бериш тушунчаси, тамойиллари, тарихий ривожланиш босқичлари ҳамда далилларни баҳолаш субъектлари, ҳимоячи ва бошқа шахсларнинг иштирокининг ўзига хос хусусиятлари тадқиқ этилган.

Тадқиқот ишида бир қанча олимларнинг (Ғ.А.Абдумажидов, З.Ф.Иноғомжонова, Ш.Х.Иномжановлар, Б.А.Азизходжаев, Ф.М.Муҳитдинов, Б.Ҳ.Пўлатов Д.М.Миразов, Г.З.Тўлаганова, У.А.Тухташева, С.М.Рахмонова, Б.А.Ражабов, Н.В.Савельева, Е.А.Снегирев, Albert Antwi-Boaslako) далиллар назарияси муаммоларига, далилларга баҳо бериш масалаларига, далилларни баҳолаш субъекти сифатида қонунлар ижроси устидан прокурор назорати хусусиятларига, далилларнинг назарий хусусиятларига, дастлабки эшитув институтида далиллар номақбуллиги шартларига, рақамли далилларни баҳолаш моделларига бағишланган илмий асарлари таҳлил этилди.

Жиноят процессида далиллар назарияси ва далиллар тушунчасига оид хорижий ва миллий процессуалист олимларнинг фикрлари, илмий қарашлари таҳлил қилиниб, далил сифатида: жиноят содир этилганлигини тавсифловчи ахборотлар; далилларни баҳолаш субъекти томонидан жиноятга алоқадор маълумотлар; жиноятнинг содир этилганлиги ёки содир этилмаганлигини тасдиқловчи маълумотлар; гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчининг айбдор ёки айбдор эмаслигини тасдиқловчи маълумотлар; жиноят ишига жалб этилган иштирокчилар томонидан берилган кўрсатувлар; жиноят ишига тааллуқли бўлган фотосуратлар, аудио (видео) ёзувлар; электрон (рақамли) далиллар; суд-тергов ҳаракатларини расмийлаштириш натижасида юритиладиган баённомалар ва бошқа ҳужжатлар; ҳимоячи томонидан тўпланган маълумотлар; жиноят иши хусусидаги ҳолатларни рад этувчи ва тасдиқловчи маълумотлар; бошқа жиноятларнинг очилишига асос бўлувчи маълумотлар; далилларни баҳолаш субъектининг текширувлари натижасида ҳақиқатга мувофиқлиги аниқланган маълумотлар; мақбуллик нуқтаи

назаридан баҳоланган ҳақиқий маълумотлар процессуал қайд этилиши ва тан олиниши муаллиф томонидан асослантирилган.

Далилларнинг энг муҳим жиҳатлари сифатида: жиноят содир этганлигини тасдиқлайдиган, рад этадиган ва бошқа жиноятлар очилишига асос бўладиган фактик маълумотлар эканлиги; инсон онгига ташқи таъсир натижасида пайдо бўлувчи фактик ёки факт билан боғлиқ бўлмаган маълумотлар эканлиги; жиноят процесси босқичларида одиллик мезонларини таъминловчи ягона асос эканлиги; ҳақиқат мезонлари ўзида акс эттирган воқеа, ҳодиса, ҳолат, ўтмиш ва бугунга тегишли бўлган фактлар ҳамда ахборотлар манбаи эканлиги асослантирилган.

Диссертант томонидан бугунги кунда интернет тармоқлари орқали ва электрон курилмалар ёрдамида содир этилаётган жиноятлар сонининг ортиши натижасида кўплаб дуч келинаётган янги далил тури сифатида **электрон (рақамли)** далилларни тўплаш, далилларнинг мақбуллиги нуқтаи назаридан процессуал қайд этиш механизмлари, уларни баҳолаш ва улардан фойдаланиш йўллари ўрганилган.

Шунингдек, рақамли далилларни тўплаш ва баҳолаш имкониятларини берувчи янги тергов ҳаракати, яъни далилларни баҳолаш субъекти томонидан **онлайн тинтув ўтказиш** хусусида норма таклиф этилди.

Онлайн тинтув ўтказишнинг муҳим хусусиятлари сифатида терминалларга, кўплаб дастурлар ва маълумотлар сақланаётган хотира базаларига кириш орқали далиллар тўплашдан иборатлиги муаллиф томонидан асослантирилган. Бу борада далилларни тўплаш учун рақамли (электрон) платформадан фойдаланувчиларнинг идентификацияси (логин, парол, биометрик маълумотлар) ёки уларнинг авторизациясини (фойдаланиш қоидалари) билиш талаб этилиши тадқиқ этилган.

Далиллар хусусиятига оид айрим хорижий давлатлар тажрибаси ўрганилди. Жумладан, Швейцария қонунчилигида далиллар хусусиятининг мазмун-моҳиятида далилларнинг ишончилиги, мақбул ёки мақбул эмаслиги, жиноят ишига алоқадор далилларнинг чегараланмаганлиги, уларга қўйилаётган талаблар каби муҳим омиллар ўрин эгаллаши таҳлил этилган.

Шунингдек, муаллиф томонидан жиноят процессида далилларга баҳо бериш тушунчаси ва унинг мазмуни юзасидан қуйидаги фикр-мулоҳазалар баён этилган:

1) жиноят ишларини юритишда далилларга мустақил ва эркин тарзда баҳо берилади, бу борада далилларни баҳолаш субъекти ҳуқуқ ижодкорлиги масаласидан фойдаланади;

2) далилларни баҳолаш субъектининг далилларга баҳо беришдан келиб чиқадиган хулосаларининг мазмунига ташқаридан қандайдир кўрсатмалар асосида таъсир ўтказишга йўл қўйилмайди;

3) далиллар ҳар томонлама, тўла ва холисона баҳоланиши шарт, яъни гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчининг айбини фош этадиган ёки уни оқлайдиган барча далиллар ўрганиб чиқилиши ҳамда бошқа далилларга қиёсланиши лозим;

4) далилларни баҳолаш субъектининг жиноят иши бўйича хулосалари далиллар мажмуига асосланиши керак ва далиллар мажмуини баҳолаш жиноят ишларини юритишда диалектиканинг муҳим талаби – ўрганилаётган ходисага ҳар томонлама ёндашиш, ундаги барча алоқаларни бевосита кўриб чиқиш лозимлигини акс эттиради, шунингдек, далилларга баҳо бериш далиллар ўртасидаги сабабий боғланишларни аниқлаш, ишга алоқадор бўлмаган маълумотларни жиноят ишидан чиқариб ташлашдан иборат;

5) жиноят ишининг ҳар бир босқичи якуни сифатида қарорлар қабул қилинганида далилларга баҳо бериш натижалари тегишли процессуал ҳужжатларда баён этилиши лозим ва айблов далолатномаси, айблов хулосаси, ҳукм, ишни тўхтатиш ҳамда ишни тугатиш тўғрисидаги қарор ёки ажримларнинг қабул қилинишига оид қонуний асослар мавжудлигини кўрсатувчи далилларнинг батафсил таҳлили ўрин олган.

Тадқиқотчининг фикрича, қуйидаги масалаларни аниқлаш мақсадида далилларга баҳо беришни амалга ошириш лозимлиги келтириб ўтилган:

а) далил ёки далиллар мажмуининг кўрилаётган жиноят ишига тааллуқлилиги; б) далилнинг иш бўйича тўпланган бошқа далиллар мажмуи билан боғлиқ эканлиги, бу боғлиқликнинг иш учун аҳамияти ва зарурати масалалари; в) далилларнинг ҳақиқатни аниқлашдаги аҳамияти, далиллар мажмуининг процессуал қарор қабул қилишга асос қилиб олиниши учун етарли эканлиги; г) далилдан иш бўйича жиноят процессининг барча босқичларида фойдаланиш мумкинлиги.

Жиноят процессининг принциплари қаторига «**Далилларни ички ишонч асосида баҳолаш**» деб номланган янги принцип киритилиши таклиф этилган ва асослантирилган.

Шунингдек, муаллиф томонидан далилларга баҳо беришнинг қуйидаги принципларига асосланиши таҳлил этилган:

- 1) далилларга баҳо беришда қонунийликка таяниш;
- 2) ишончлилик, алоқадорлик, етарлилик, мақбул ёки мақбул эмаслик шартларини ҳал этиш;
- 3) далилларни ички ишонч асосида мустақил, эркин ва виждонан баҳолаш;
- 4) ички ишонч тўпланган, текширилган ва фойдаланилган далиллар мажмуига берилган баҳога асосланади;
- 5) далилларга баҳо беришда жиноят ишига одиллик ва холислик асосида ёндашиш;
- 6) далилларни баҳолаш субъектлари далилларга баҳо беришда ҳуқуқий онг асосида хулоса чиқариши.

Далилларга баҳо бериш субъектларининг фаолиятида қуйидаги омиллар муҳим ўрин эгаллаши муаллиф томонидан таҳлил этилган: а) жиноят ишини юритишга маъсул бўлган давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг далилларга баҳо бериши ўз иш юритувига олган бошқа мансабдор шахслар учун мажбурий эмаслиги; б) биринчи инстанция судида баҳоланган далилларнинг юқори инстанцияда баҳоланиши мажбурий эмаслиги;

в) жиноят процессининг ҳар бир босқичида олдинги босқичдаги далиллар қайтадан текширилиши шартлиги; г) юқори турувчи суриштирув ва тергов органларининг далилларга баҳо бериши ишни юритаётган қуйи турувчи орган учун мажбурий эмаслиги; д) дастлабки тергов органлари учун процесснинг бошқа иштирокчилари томонидан тушунтиришлар, кўрсатувлар, илтимосномалар, хулосалар орқали далилларга баҳо берилиши мажбурий эмаслиги;

Диссертациянинг «**Жиноят ишларини юритишда далилларга баҳо бериш мезонлари таҳлили**» деб номланган иккинчи бобда далилларнинг мақбул ёки мақбул эмаслиги ва уларнинг қонун талабларига мувофиқлиги шартлари, далилларнинг ишончилиги ва уларнинг ҳақиқатга мувофиқлигини аниқлаш, далилларнинг ишга алоқадорлиги ва уларни жиноят иши учун аҳамиятли деб топиш асослари ҳамда далилларнинг етарлилиги ва жиноят иши бўйича якуний хулосаларни баҳолашни такомиллаштириш юзасидан тавсия ва хулосалар ишлаб чиқилган.

Тадқиқот ишида далиллар мақбуллиги шартлари таҳлил қилиниб, турли таклиф ва тавсиялар асослантирилган. Шунингдек, далиллар мақбуллигининг қуйидаги жиҳатлари таҳлил этилишининг мақсадга мувофиқлиги муаллиф томонидан асослантирилди: маълумотлар олинган манбаларнинг мақбуллиги; тергов-суд ҳаракатлари натижалари ва жараёнларини қонуний қайд этиш орқали тўпланган маълумотлар; жиноят-процессуал ҳаракатини ўтказиш тартиб-тамоийллари асосида далилларни тўплаш; далилларни баҳолаш субъекти томонидан далилларнинг олинishi шартлиги таҳлил этилган.

Кўрсатувлар зўрлик ишлатиш ҳамда инсонга нисбатан бошқа шафқатсиз ёки шаъни ва қадр-қимматини камситувчи муносабатда бўлиш, шунингдек алдаш ва қонунга хилоф бошқа йўллар орқали олинishi далилларнинг мақбул эмас деб топилишига асос бўлиши юзасидан тадқиқот олиб борилди ҳамда дастлабки терговда тақиқланган ҳолатларни тадқиқ этилиши, далилларга баҳо бериш жараёни янада такомиллашуви шахс манфаатларига хизмат қилади ва далилларни баҳолаш субъектининг масъулияти ва жавобгарлик ҳиссини янада оширади.

Муаллиф далилнинг ишочлилиги хусусиятлари: далил мазмун-моҳиятининг ҳақиқат мезонларига асосланганлиги; далилларни текшириш натижаларининг ҳаққонийлиги; далилнинг қонуний манба ва ваколатли шахслар томонидан олинганлиги; билиш назарияси қонуниятлари асосида ишончилиликни аниқлаш мавжудлигидан ташкил топганлиги асослантирилган.

Тадқиқотчи томонидан далилларнинг ишончилигини аниқлашда қуйидаги ҳаракатларни амалга ошириш зарурлиги таклиф этилган:

1) маълумотга эга бўлган шахсларнинг (гувоҳ, жабрланувчи, эксперт, мутахассис ва бошқалар) ҳаққоний ва тўла кўрсатувлар бера олиш имкониятларини текшириш ва баҳолаш;

2) нарса ва ҳужжатларнинг олиш шароитлари ва уларнинг тавсифини

ўрганиш;

3) маълумотларни процессуал қайд этишни рақамли платформада амалга ошириш (баённоманинг тўлиқ ва изчиллиги, ундаги зиддиятлар, ноаниқликларнинг бартараф этилганлиги, ҳуқуқий бўшлиқларни тўлдириш зарурати, хулосаларнинг асослантирилганлиги кабилар);

4) жинойт-процессуал қонунида кўрсатилган асосий манбадан олинган ахборотларни бошқа турли манбалардан олинган ахборотлар билан боғлиқ ёки боғлиқ эмаслигини аниқлаш.

Муаллиф далилларнинг ишончлилиги шартларини таҳлил этиб, унинг далиллар мақбуллиги билан фарқи, ўртадаги тафовут нимада эканлигини асослантирган. Гувоҳнинг кўрсатмалари ишончлилигини аниқлашда экспертлар, психологлар ва мутахассислар ёрдамидан фойдаланиш ҳолатлари таҳлил этилиб, бир қатор Европа мамлакатлари, хусусан Германия, Швейцария ва Буюк Британияда гувоҳлик кўрсатувларининг ишончлилигини аниқлаш уч босқичдан иборат бўлган «**комплекс ташхис усули**»дан фойдаланилган ҳолда ўтказилиши, яъни: гувоҳнинг руҳий ҳолатини таҳлил қилиш; гувоҳда ёлғон кўрсатувлар бериш мотивларини таҳлил қилиш; кўрсатувларнинг ўзини бевосита таҳлил қилиш усуллари келтириб ўтилган.

Тадқиқот ишида далилларнинг ишга алоқадорлиги хусусияти уларнинг жинойт иши бўйича тадқиқ этилаётган ҳолатлар билан объектив боғлиқлиги асослантирилган ҳамда далиллар алоқадорлигининг мазмун-моҳиятини очиб беришда: жинойт ишини қонуний ҳал этиш учун барча ҳолатлар ҳақидаги хулосаларни тасдиқловчи маълумотлар мавжудлиги; жинойт ишини қонуний ҳал этиш учун барча ҳолатлар ҳақидаги хулосаларни рад этувчи маълумотлар мавжудлиги; жинойт ишини қонуний ҳал этиш учун барча ҳолатлар ҳақидаги хулосаларни шубҳа остига қўювчи фактлар ёки маълумотлар мавжудлиги; алоқадор эмас деб топилган маълумотларни текшириш натижасида бошқа жинойтлар содир этилганлигини тасдиқловчи маълумотлар мавжудлиги асослантирилган.

Шунингдек, далилларни ишга алоқадор деб топиш учун унинг қуйидаги шартлари тадқиқ этилган: далилларни баҳолаш предметиға кирувчи ҳолатларни аниқлаш; уларнинг йиғиндиси келгусида далилларни баҳолаш предметиға кирувчи ҳолатларни аниқлашга имкон берувчи оралиқ фактларни аниқлаш; бошқа далиллар орқали аниқланган факт ва ҳолатларни аниқлаш; иш бўйича тадқиқ этилаётган бошқа версияларга тааллуқли фактларни инкор этиш; тўпланган фактик маълумотларнинг шаклланиши, сақланиши, тақдим этилиши шакллари тадқиқ этиш усули орқали далилларнинг тўлиқлиги, ишончлилигини текшириш.

Далилларни етарли деб топиш учун қуйидаги ҳолатлар эътиборга олинishi муаллиф томонидан асослантирилган: далиллар мажмуи ва улар асосида қабул қилинадиган процессуал қарорлар жинойт процессининг қайси босқичида қабул қилинаётганлиги; қарорлар қабул қилиш учун фактик асос вазифасини ўтайдиган ҳолатлар доираси, унинг мақсадлари мавжудлиги. Шунингдек, далилларнинг етарлилиги мезони билан бир қаторда жинойт

ишларини юритишда исботлаш доирасининг илмий ва амалий жиҳатлари таҳлил қилинган.

Диссертациянинг «**Жиноят ишларини юритишда далилларга баҳо бериш институти истиқболлари**» деб номланган учинчи бобида далилларга баҳо беришнинг мантиқий тизими ва субъект тафаккури, далилларга баҳо беришда ички ишонч ва унинг шаклланишига замин яратувчи ҳамда самарадорлигини оширувчи омиллар, далилларга баҳо беришда қонунга амал қилиш ва ҳуқуқий онг категорияларини такомиллаштириш масалалари ўрганилиб, таҳлил этилган.

Муаллиф томонидан субъектларнинг мантиқий фикрлаш орқали ҳал этилиши лозим бўлган масалалар, яъни: далилларни қидириш, топиш ва тўплаш; таниб олиш, солиштириш ва ажратиш; тушунтириш (талқин этиш); асослантириш; башорат қилиш (олдиндан натижани айтиш); воситалар ва ўтказиладиган ҳаракат турини танлаш; баҳолаш кабилар таснифлаб берилган.

Далилларга баҳо беришда ички ишонч масаласи мазмун-моҳиятини жиноят ишини юритишга масъул бўлган субъектларнинг мантиқий фикр-мулоҳазалари, ҳис-туйғулари ва ҳақиқий ҳодисалар тўғрисидаги билимлари ташкил этади. Бу борада тадқиқотчи томонидан турли назарий ва амалий билимлар ҳамда ички ишонч баҳолаш натижаси, якуни сифатида далиллар мажмуи тизимидан келиб чиқадиган ягона хулоса мавжудлигини англантишига оид хорижий давлатлар тажрибаси ўрганилиб, унинг миллий қонунчилигимизга имплементация қилиш йўллари кўриб чиқилган. Ички ишонч далилларга баҳо беришнинг якуний натижаси тарзида гносеологик, мантиқий ва психологик жиҳатларга эгаллиги таҳлил этилган ва бу борада қуйидаги хулосага келинган:

1) далилларга ички ишонч асосида баҳо беришнинг гносеологик жиҳати жиноят ишларининг муайян босқичида зарур процессуал қарорлар чиқариш учун исботлашнинг бошланғич, оралиқ ва якуний босқичларида тўпланган билимларнинг мавжудлигига бўлган ишончнинг натижасидир;

2) далилларга ички ишонч асосида баҳо беришнинг мантиқий жиҳати далилларни якуний баҳолашда бевосита жиноят иши материалларидан келиб чиқувчи, шубҳа гумонга ўрин қолдирмайдиган ягона ишончли билимлар билан бирга бу масалалар юзасидан қарама-қарши фикрлар мавжудлиги ҳақидаги билимларга эга бўлишни талаб этади;

3) далилларга ички ишонч асосида баҳо беришнинг психологик жиҳати далилларга баҳо бериш ваколатига эга бўлган шахснинг руҳий ҳолатини ифодалаб, ишнинг ҳолатлари тўғрисидаги хулосаларнинг тўғрилиги юзасидан ишонч туйғусининг мавжудлиги билан изоҳланади. Далилларга баҳо бериш тизимининг такомиллашуви, ҳуқуқий билим даражаси ортиб бориши билан мазкур ишонч тобора мустаҳкамланиб боради.

Жиноят иши бўйича далилларга баҳо беришда мафкуравий ва руҳий фактор сифатида ҳуқуқий онгнинг аҳамияти анча мураккаблигини эътиборга олиб, ҳуқуқий онг, ҳуқуқий маъданият ва бошқа ҳуқуқий муносабатларнинг мазмун-моҳиятини очиб беришда субъектларнинг идрок этиш қобилияти ва

бошқа психологик факторлар тизимининг муҳим ўрин эгаллаши кўрсатиб ўтилган. Ҳуқуқий онг нафақат инсоннинг ижтимоий муносабатлар ва ҳодисаларнинг юридик маъносини тўғри тушунишда, балки ўзининг субъектив эркин баҳосини бера олишда ва хоҳиш-иродасини ҳуқуқ талабларига онгли тарзда бўйсундиришда намоён бўлади ҳамда далилларни тўғри баҳолаш учун ҳуқуқ нормаларининг мазмунини билиш ва тушуниш, уларни қўллашда қонунийликка оғишмай ва қатъий амал қилиниши хусусидаги муҳим жиҳатлар муаллиф томонидан тадқиқ этилган.

ХУЛОСА

Жиноят ишини юритишда далилларга баҳо бериш институтини такомиллаштириш масалаларини ўрганиш ва таҳлил қилишга бағишланган илмий тадқиқот натижаларига мувофиқ илмий-назарий, амалий ва суд-тергов фаолиятини яхшилашга доир қуйидаги таклиф ҳамда тавсиялар ишлаб чиқилди:

1. Жиноят-процессуал ҳуқуқи назариясини ривожлантириш бўйича таклиф ва тавсиялар.

Диссертант томонидан қуйидаги тушунчаларга муаллифлик таърифлари берилган:

1. **Далил** ташқи таъсир натижасида пайдо бўлувчи инсон онгида шаклланадиган фактлар ва далилларни баҳолаш субъекти томонидан аниқланадиган ҳамда бошқа иштирокчиларнинг ҳақиқат тамойилларини ўзида акс эттирувчи маълумотлар йиғиндисидир.

2. **Рақамли (электрон) далил** рақамли манбалар хусусиятларини ўзида жамлаган электрон-техник қурилма, мослама ёки воситалар ёрдамида чоп этилган, узатилган ва ташилган жиноят иши учун аҳамиятли бўлган маълумотлар ёки хабарлар йиғиндисидир.

3. **Онлайн тинтув деганда**, тергов органлари содир этилиши тахмин этилаётган ёки кутилаётган жиноятларни барвақт олдини олиш ёки жиноят иши учун далил сифатида хизмат қиладиган маълумотни тўплаш мақсадида, интернетга уланган компьютерда ёки махсус техник қурилмалар, воситалар ёрдамида масофадан туриб тинтув ўтказиш тушунилади.

4. **Далилларга баҳо бериш** объектив воқелик, ҳақиқат таъминланиши учун хизмат қиладиган, жуда мураккаб амалиёт сифатида тегишли субъектлардан нафақат назарий ва амалий, балки фалсафий, психологик, мантиқий билимларни эгаллашни, қонунни ҳурмат этишни, мустаҳкам ҳуқуқий билимга асосланишни, ички ишонч ва ҳуқуқий онгга таянишни талаб этадиган фаолият туридир.

5. **Далилларнинг мақбуллиги** тўпланган далилларни жиноят-процессуал нормаларига мувофиқ фойдаланиш имконини берадиган, қонуний манба, усуллардан олинган далиллар ва оқибатда шахснинг айбли ёки айбсиз эканлигини исботлашда қўлланиладиган ҳар қандай ҳақиқий маълумотларни олиш, тадқиқ этиш ва процессуал қайд этиш тартиби,

қоидалари тушунилади ҳамда **далилларнинг номақбуллиги** эса исботлаш предметига алоқадор бўлмаган, жиноят-процессуал қонун талабларига номувофиқ усуллар ва тергов ҳаракатлари натижасида олинган, тўпланган ва мустаҳкамланган далиллар мажмуи тушунилади.

6. **Далилларнинг ишончилиги** далилларни баҳолаш субъектининг жиноят иши бўйича тўпланган далилларни текшириш натижаларига асосланган ҳолда ҳақиқат тартиб-тамоийилларига мос келувчи, шубҳа, гумонлардан холи бўлган маълумотлар йиғиндиси.

7. **Далилларнинг алоқадорлиги** жиноий аҳамиятлилик хусусиятига эга бўлган, жиноий қилмишни тасдиқлашга, рад этишга, шубҳаланишга ва янги жиноятлар очилишига асос бўлиб хизмат қиладиган фактлар жамланмаси тушунилади.

8. **Далилларнинг етарлилиги** жиноят ишида қонун талабларига мувофиқ тўпланган барча маълумотларнинг, жиноят ишини тўғри ҳал этилишида асос бўлиб хизмат қиладиган ва далиллар чегарасини белгилайдиган алоқадор, ишончли, мақбул, ва етарли фактлар мажмуасидир.

9. **Ҳуқуқий онг** ташқи таъсир натижасида ҳар бир шахснинг онгида шаклланадиган ҳуқуқий билимлар мавжудлиги ва бу билимларнинг ижтимоий муносабатларда фаол кўриниши ҳисобланади.

10. **Ички ишонч** далилларни баҳолаш субъектининг мустақил ва эркинлик факторларига кўра руҳий ички кечинмалари асосида шаклланган ҳуқуқий тафаккурга амал қилиниши натижасида қабул қиладиган қарор, хулоса ва якуний фикрга боғлиқ бўлган ҳуқуқий-ижтимоий муносабати тушунилади.

II. Жиноят-процессуал кодексини такомиллаштириш юзасидан таклифлар

1. ЖПКнинг 26-моддасини қуйидаги таҳрирда тўлдириш мақсадга мувофиқдир: «Суд фақат суд мажлисида текширилган ва **баҳоланган** далилларга асосланиб ҳукм чиқаради».

2. Жиноят процессининг принциплари қаторига «**Далилларни ички ишонч асосида баҳолаш**» деб номланган 26¹-моддани киритиш, уни «Жиноят ишини юритишни амалга оширишда далилларга баҳо бериш субъектлари барча ҳолатларни холисона, синчковлик билан ҳар томонлама тез ва тўла ўрганган ҳолда, ўзларининг ички ишонч асосида далилларга мустақил ва эркин тарзда баҳо берадилар. Далилларнинг ишга алоқадорлиги, ишончилиги, мақбуллиги ва номақбуллиги шартлари асосида қарор қабул қиладилар» деган мазмунда ифода этилиши таклиф этилган.

3. Гувоҳ ўз ҳуқуқларини амалга ошириш имкониятлари чекланган бўлса, кам таъминланган ёки меҳнатга лаёқатсиз бўлса, унинг адвокат хизматида ҳақ тўлаш имконияти бўлмаса, бепул юридик хизматдан фойдаланиш учун шароит яратиш муҳим деб ҳисоблаймиз. ЖПКнинг 50-моддаси тўртинчи қисмини қуйидагича баён этиш таклиф этилади: «Ишни юритаётган суриштирувчи, терговчи, прокурор ёки суд гумон қилинувчини, айбланувчини, судланувчи ва **гувоҳни** юридик ёрдам учун тўловдан батамом

ёки қисман озод этишга ҳақлидир».

4. Жиноят процессида ҳимоячи иштироки кўламини кенгайтириш орқали қонуний ечимга эришиш имкониятлари юқори ҳисобланади. Шунинг учун, ЖПК 51-моддасининг биринчи қисми учинчи бандини қуйидаги таҳрирда баён этиш мақсадга мувофиқ: «судлов иши олиб борилаётган тилни ва **ўқишни ҳамда ёзишни билмайдиган шахсларнинг иши бўйича**».

5. Жиноят ишларини юритишда бугунги кунда рақамли технологияларнинг ҳаётимизга жадал суръатлар билан кириб келиши натижасида, улар ёрдамида содир этилаётган жиноятларни фош этиш учун далиллар тўплаш муҳим аҳамият касб этади. Шу мақсадда ЖПКга «Рақамли (электрон) далиллар» деб номланган янги 81¹-модда киритишни ва уни қуйидаги тарзда баён этиш таклиф этилади:

«Рақамли манбалар хусусиятларини ўзида жамлаган электрон-техник қурилма ёки воситалар ёрдамида чоп этилган, узатилган ва алмашилган жиноят иши учун аҳамиятли бўлган маълумотлар рақамли (электрон) далил ҳисобланади.

Бу маълумотлар гувоҳнинг, жабрланувчининг, гумон қилинувчининг, айбланувчининг, судланувчининг видеоконференцалоқа режимида берган кўрсатувлари, компьютер тармоқларига масофадан уланиш натижасида олинган электрон маълумотлар, электрон-техник маълумот ташувчи қурилмаларда сақланаётган жиноят иши учун аҳамиятли бўлган аудио-видео ёзувлар, фотосуратлар, рақамли белгилар ва бошқа электрон ҳужжатлар билан аниқланади.

Рақамли (электрон) далиллар мутахассис иштирокида олинади».

6. ЖПКга янги «**Далиллардан фойдаланиш**» деб номланган 95²-модда киритиш ва уни қуйидаги таҳрирда баён этиш таклиф этилади: «**Суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд исбот қилишда жиноят-процессуал қонунчилик талаблари асосида тўпланган, текширилган ва баҳоланган далиллардан фойдаланади.**

Суд томонидан аниқланган ва ҳимоячи ҳамда тарафларнинг илтимосномаларига кўра номақбул деб топилган далиллардан фойдаланишга йўл қўйилмайди».

7. Адвокатга ҳимоя остидаги шахс (ишонч билдирувчи) манфаатлари ва хоҳишидан келиб чиқиб ва унинг розилиги билан айрим тоифадаги ишлар (иқтисодий соҳадаги жиноятлар, фуқаролик, маъмурий ҳуқуқбузарлик ишлар бўйича бухгалтерия, қурилиш, хатшунослик, психологик ва бошқалар) юзасидан мустақил экспертиза тайинлаш ва олиш ваколатини бериш ҳамда ушбу нормалар тегишли қонун ҳужжатларида ўз аксини топиши зарур.

Шу мақсадда, ЖПК 87-моддаси иккинчи қисмини қуйидагича баён этиш таклиф этилади: «**Ҳимоячи жиноят иши бўйича далилларни тўплаш ва тақдим этишга, мустақил экспертиза тайинлаш ва эксперт хулосаларини олишга ҳақли бўлиб**, улар жиноят иши материалларига қўшиб қўйилиши, шунингдек суриштирув, дастлабки тергов ва жиноят ишини судда кўриш жараёнида мажбурий баҳоланиши лозим».

8. ЖПК 88-моддасининг иккинчи қисми иккинчи бандини қуйидаги таҳрирда баён этишни таклиф этилади: «зўрлик, пўписа қилиш, алдаш, **қўрқитиш, азоблаш, қонунда назарда тутилмаган имтиёзларни ваъда қилиш** ва қонунга хилоф бошқа йўллар билан кўрсатув, тушунтириш, хулосалар олишга, экспериментал ҳаракатларни бажаришга, ҳужжатлар ёки буюмлар тайёрланишига ва берилишига эришиш».

9. ЖПКнинг 95¹-модда биринчи қисмига янги еттинчи банд сифатида қуйидаги норма киритилишини таклиф этилади: «**гумон қилинувчи, айбланувчи ва судланувчига жиноят иши юзасидан дастлаб давлат томонидан ҳимоячи билан таъминланган бўлса-да, улар ўзларининг ёки яқин қариндошларининг хоҳишлари билан шартнома асосида жалб этилган ҳимоячини ишда иштирок этишга тўсқинлик қилиш, дастлабки даврда олинган далиллар мақбул эмас деб топилишига асос бўлади**».

10. ЖПКга янги «Онлайн тинтув учун асослар» номли 158¹-моддани киритиш ва уни қуйидагича таҳрирда баён этиш таклиф этилади: «**Суриштирувчи, терговчи, прокурор ва суд интернетга уланган қурилмаларда ёки компьютер серверларида сақланаётган иш учун аҳамиятли бўлган маълумотларни, ҳужжатларни, рақамли далилларни махсус воситалар ёрдамида, зарур ҳолларда мутахассислар иштирокида олиш мақсадида онлайн тинтув ўтказишга ҳақлидир.**

Онлайн тинтув қидирилаётган шахсни топиш учун ҳам ўтказилиши мумкин».

11. Бугунги кунда амалиётда жиноят натижасида етказилган зарарни қоплаш борасида жуда кўп муаммоли ҳолатлар мавжуд. Шу мақсадда ЖПК 287-моддасининг биринчи қисмини қуйидаги таҳрирда баён этишни таклиф этилади: «**Жиноят содир этилиши натижасида жабрланувчи ёки юридик шахснинг йўқолган ва ашёвий далил деб эътироф этилган мол-мулки эгасига қайтарилиши лозим. Жабланувчига ёки фуқаровий даъвогарга тиклаб бўлмайдиган зарар учун адолатли компенсация тўланади. Жабрланувчи вафот этган тақдирда унинг мол-мулки меросхўрларига, тугатилган юридик шахснинг мол-мулки эса, унинг ҳуқуқ ворисига ўтказилади**».

III. Суд-тергов амалиётини такомиллаштиришга доир тавсиялар

1. Далилларга баҳо бериш иштирокчилари сифатида уларни амалга оширувчи субъектлар, яъни суриштирувчи, терговчи, прокурор ва судни битта умумий ном билан, яъни «**Далилларни баҳолаш субъектлари**» деб номлаш таклиф этилди.

2. Суриштирувчи, терговчи, прокурор ва судьянинг далилларга баҳо беришда ўзларининг ички ишончини шакллантиришда: 1) ҳаётий ва касбий тажриба; 2) ҳуқуқий билим ва тафаккур; 3) дунёқараш ва шахсий фикр юритиш; 4) шахс туйғулари ва ҳақиқий ҳодисалар тўғрисидаги билимлари; 5) ҳақиқатни аниқ кўра олиш қобилияти; 6) мустаҳкам ички руҳий кечинмалар самарадорлиги; 7) кучли руҳият ва субъект иродаси; 8) ҳуқуқий маъданиятнинг юксаклиги каби омиллар зарурлиги асослантилди.

3. Жиноят ишларини юритишда рақамли (электрон) қурилмалар орқали

содир этилаётган жиноятларни фош этишда самарали механизмни йўлга қўйиш мақсадида, далилларни баҳолаш субъекти фаолиятининг самарадорлигини янада ошириш мақсадида **«Рақамли (электрон) далиларни тўплаш, текшириш, баҳолаш, процессуал қайд этиш ва улардан фойдаланиш бўйича Йўриқнома»** ишлаб чиқиш таклиф этилди.

**SCIENTIFIC COUNCIL № DSc.07/13.05.20.Yu.22.03 FOR AWARDING
SCIENTIFIC DEGREES AT TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

YANGIEV GAYRAT AVEZKHONOVICH

**IMPROVING THE INSTITUTE OF ASSESSING EVIDENCE IN
CRIMINAL PROCEEDINGS**

12.00.09 – Criminal procedure. Criminalistics,
operation search law and forensic examination

ABSTRACT
of doctoral thesis (PhD) on legal sciences

Tashkent – 2021

The theme of the doctor of philosophy (PhD) dissertation was registered at the Supreme Attestation Commission of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under number B2017.3.PhD/Yu98.

The doctoral dissertation has been prepared at Tashkent State University of Law.

The abstract of the dissertation is posted in three (Uzbek, English Russian (summary)) languages on the website of the Scientific Council (www.tsul.uz/uz-ilmiy-kengash) and on the website of Ziyonet information and educational portal (www.ziyonet.uz).

Supervisor:

Tulaganova Gulchekhra Zakhitovna
Doctor of Sciences in Law, Professor

Official opponents:

Rakhmonova Surayyo Makhmudovna
Doctor of Sciences in Law, Associate Professor

Murodov Bakhtiyorjon Bakhodirovich
Doctor of Sciences in Law, Professor

Leading organization:

The Academy of the General Prosecutor's Office of the Republic of Uzbekistan

The defence of the dissertation will be held on November 15, 2021 at 15:00 at the meeting of the Scientific Council № DSc.07/13.05.20.Yu.22.03 at the Tashkent State University of Law (Address: 100047, Sayilgoh str., 35 Tashkent, Uzbekistan. Phone: (99871) 233-66-36; Fax: (99871) 233-37-48, e-mail: info@tsul.uz).

The doctoral dissertation is available at the Information Resource Center of Tashkent State University of Law (registration number 989). (Address: 100047, A.Temur str., 13, Tashkent, Uzbekistan. Phone: (99871) 233-66-36).

The abstract of the dissertation is distributed on November 03, 2021.

(Registry protocol № 4 dated on November 03, 2021).

U.A. Tukhtasheva
Chairwoman of the Scientific Council for Awarding Scientific Degrees, Doctor of Sciences in Law, Professor

D.G. Kamalova
Scientific Secretary of the Scientific Council for Awarding Scientific Degrees, Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor

N.S. Salaev
Chairman of the Scientific Seminar at the Scientific Council for Awarding Scientific Degrees, Doctor of Sciences in Law, Professor

INTRODUCTION (Abstract of doctoral (PhD) dissertation)

Relevance and necessity of the dissertation topic. In the world in the process of assessing evidence in criminal proceedings significant focus is given to ensuring the full protection of the rights and freedoms of citizens, the assessment of evidence in accordance with the requirements of law and judicial review, as well as based on the principles of adversarial proceedings and equality of parties. Proposals and recommendations on the rule of law as part of democratic principles of human rights guarantees were among the major issues discussed during the 46th session of the UN Human Rights Council. The status on the rule of law index (WJP) worsened in 35% of the world's countries in 2020, while it stayed stable in 42%. With a score of 0.47, the Republic of Uzbekistan is ranked 92nd in the world among the 38 countries that have improved¹. This circumstance necessitates ensuring the rule of law in the system of evidence assessment in criminal proceedings, quality implementation of investigative actions in line with conditions of evidence admissibility, and a critical review of the activities of the subjects of evidence assessment.

Around the world introduction of a modern and effective system of administration of justice, production of judicial-investigative activity based on international standards, strengthening the norms of international law in national legislation in accordance with constitutional principles, ensuring the priority of international principles for the prevention of torture and other acts of inhuman and degrading treatment at the initial investigation, use of international experience in improving the system of evidence assessment and finding solutions to problems encountered in practice are being of great importance.

A number of focused actions have been made in our republic to fundamentally improve criminal procedure legislation and ensure reliable protection of the rights and freedoms of citizens in judicial-investigative activity². In this regard, the relevance of the topic is represented in the tasks such as the revision of the system of evidence assessment based on the principles of international standards of proof, the study and analysis of the relevance, admissibility and credibility of evidence in accordance with the experience of selected foreign countries, prohibition of the use of evidence obtained by violating the norms of criminal procedure legislation, increase the effectiveness of evidence assessment based on inner certainty, and strengthening the responsibility of the subjects of evidence assessment. The existing necessity for filling gaps in the related legislation, which impede legitimacy, impartiality, and fairness in the assessment of evidence, as well as for promoting a serious approach by the subjects of evidence assessment to identify the admissibility of evidence indicates that there is a need to research the topic. In the last five years, the number of

---

¹ <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global>

² Presidential Decree PD-4947 "On the Action Strategy for further development of the Republic of Uzbekistan" dated February 7, 2017// Collection of Legislation of the Republic of Uzbekistan, 2017, No. 6, Article 70

people acquitted in courts accounts for 2,956 people¹ (263 people in 2017, 867 people in 2018, 859 people in 2019, 781 people in 2020, and 186 people in the first quarter 2021) and this indicates that the system of evidence assessment has been improving. In addition, new institutions have been introduced in criminal procedure legislation such as pre/advance documentation of statements, agreement on the confession of guilt (plea bargaining), preliminary hearing, re-consideration of court decisions and the expansion of the grounds for excluding unsubstantiated evidence from a criminal case refer to the importance of further improvement of the system of evidence assessment.

The research will serve to a certain extent in the implementation of the tasks set out in the Presidential Resolutions such as “On measures for further reforming of the judicial and legal system, strengthening guarantees of reliable protection of the rights and freedoms of citizens” (2016), “On additional measures to strengthen the guarantees of the rights and freedoms of citizens in judicial and investigative activities” (2017), “On measures to further strengthen the guarantees of protection of the rights and freedoms of the individual in judicial and investigative activities” (2020), Presidential Decree “On measures for fundamental improvement of the system of criminal and criminal procedure legislation” (2018) and other legislative acts related to the topic.

Relevance of the research with the main priority directions of development of science and technology in the republic. The research was carried out in the framework of the priority direction I. “Formation of a system of innovative ideas and ways to implement them in the social, legal, economic, cultural, spiritual and educational development of an informed society and a democratic state” of the development of science and technology of the republic.

The extent of analysis of the problem. Some aspects of assessment of evidence in criminal proceedings are covered in the scientific works of legal scholars. In particular, G.A.Abdumajidov, Z.F.Inogomjonova, Sh.Kh.Inomjonov studied the problems of the theory of evidence, B.A.Azizkhodjaev researched the assessment of evidence in criminal proceedings, F.M.Muhitdinov - the basics of the doctrine of the victim, B.H.Pulatov - features of prosecutorial supervision over the execution of laws as a subject of evidence assessment, D.M. Mirazov - the role of evidence in the activities of pre-investigation check bodies, G.Z.Tulaganova - theoretical features of evidence, U.A.Tukhtasheva - the importance of evidence in court errors, S.M.Rakhmonova - the conditions for inadmissibility of evidence at preliminary hearing, B.A.Rajabov - features of the assessment of evidence in criminal proceedings, D.G.Kamalova - features of preparation for a crime.

In the CIS member countries scientific scholars such as E.F.Kutsova studied the importance of evidence in decision-making in criminal procedure, P.S.Abdullaev carried out research on the essence of the evidence in the Russian criminal procedure legislation, N.V.Saveleva studied the problems of evidence and proving in criminal proceedings, V.Y.Dorohov studied the theory of evidence in criminal proceedings, A.P.Belkin - theory of proving, N.A.Gromov - issues of

---

¹ https://stat.sud.uz/file/2021/4-27/jib_2021_03.pdf

assessment of evidence in criminal proceedings, Y.Y.Vorobeva - modern problems of the proving process in the Russian criminal proceedings, E.A.Snegirev - assessment of evidence based on inner certainty, M.A.Kunashev - the activity of the investigator in assessing the evidence.

From foreign scholars I.Kant studied the categories of logic in the activities of the subjects of evidence assessment, N.Schmid researched the admissibility of evidence in Swiss criminal procedure legislation, Jeremiah J.Rayner studied the issues of re-assessment of investigative proceedings in the United States (University of Southern Mississippi), Andreas Kangur learned the conditions of criminal evidence (University of Glasgow), Albert Antwi-Boaslako studied the models of assessment of digital evidence (University of Pretoria)¹.

However, there is a need for a comprehensive study of all aspects of the institute of assessing evidence in order to improve the criminal procedure legislation of the Republic of Uzbekistan.

Connection of the dissertation topic with the research works carried out at the higher educational institution. The topic of the dissertation is included in the research plan of the Tashkent State University of Law and is carried out within the research priorities of “Fundamental improvement of the criminal procedure legislation of the Republic of Uzbekistan”.

The aim of the research is to revise the system of evidence assessment in criminal procedure legislation and development of proposals and recommendations to improve its criteria based on the studies on the experience of selected foreign countries.

Objectives of the research:

studying the types of evidence in criminal proceedings, and developing proposals further improvement;

researching the essence, principles and specific features of the stages of historical development of the assessment of evidence;

analysis of the powers of the subjects of evidence assessment and examination of the role of other participants in this process, as well as analysis of the specifics of the participation of a lawyer in the collection and assessment of evidence;

improvement of the criteria for admissibility or inadmissibility of evidence and study the conditions of their use;

analysis of measures to determine the credibility and relevance of the evidence;

studying the relevance of the evidence to the case and the grounds for finding them relevant to the criminal case;

analysis of the sufficiency of evidence to assess the final conclusions of the criminal case;

studying the logical system of evidence assessment, the prospects for the development of the laws of subject’s contemplation and thinking;

studying the inner certainty and ways to increase its effectiveness in assessing

---

¹ These and other sources are available in the list of references used in the dissertation.

evidence;

revealing the aspects of improvement of being guided by law and legal sense in assessing evidence;

studying the best practices of evidence assessment in judicial and investigative activity of foreign countries of and considering the possibility of implementing them to national legislation.

The object of the research is socio-legal relations associated with the evidence assessment procedural activity in criminal proceedings.

The subject of the research is the norms of criminal procedure legislation regulating the assessment of evidence in criminal proceedings, the experience of selected foreign countries, international standards of proof, the practice and trends of evidence assessment in judicial and investigative activity.

Research methods. Practical analysis, analysis and synthesis, scientific-historical, scientific-theoretical, scientific-statistical and comparative-legal methods were used in carrying out the research. Conducted sociological surveys, analysis of statistical data and study of criminal case materials serve to ensure the reliability and quality of research work.

The scientific novelty of the research is as follows:

justified the proposal on granting the defense counsel the right to collect and present evidence in the criminal case, and that they should be included in the criminal case file, which serves to further expand the rights of defense counsel in criminal proceedings;

justified the proposal on mandatory assessment of the evidence presented by the defense counsel in the course of pre-investigation, inquiry, preliminary investigation and trial, which serves to ensure in practice the independence of defense counsel and principle of adversarial proceedings;

justified the proposal to conduct certain investigative actions (confrontation, interrogation, identification of persons and things) with the participation of witnesses, victims, suspects and accused as participants of the evidence assessment institute through video conferencing, and the need to official recording of this process based on the conditions of evidence admissibility;

justified the proposal that the subjects of evidence assessment may decide on their own initiative to conduct the investigative actions through video conferencing or this process may also be conducted at the request of the other participants of the criminal proceedings.

The practical results of the research are as follows:

justified the need to develop proposals and recommendations to improve the assessment of evidence in criminal proceedings and to ensure the basis for its implementation in practice;

analyzed the ways to further improve the evidence assessment activity of inquiry officers, investigators, prosecutors and courts (as subjects of evidence assessment);

identified and classified the factors that help to develop inner certainty in assessing the evidence of persons responsible for conducting criminal proceedings;

justified the need to specify in law that the subject of evidence assessment in a

criminal case should use only the evidence that has been examined, evaluated and found admissible as well as the need to prohibit making decisions or judgments on the basis of inadmissible evidence.

analyzed the measures to prevent the use of prohibited illegal methods in the preliminary investigation, which is one of the conditions for the admissibility of evidence, in order to protect the rights and legitimate interests of physical persons and legal entities in the process of evaluating the evidence;

justified that the evidence presented by defense counsel should be compulsorily assessed by the subject of the assessment of evidence in the course of criminal proceedings, which will serve to further expand the rights of defense counsel;

developed proposals and recommendations for further improvement of Articles 95 and 95¹ of the Code of Criminal Procedure the Republic of Uzbekistan;

developed proposals and recommendations on the introduction of the principle of “assessment of evidence on the basis of inner certainty” in the criminal procedure legislation, which will serve to further increase the responsibility of the subjects of evidence assessment;

developed proposals and recommendations on finding published, transmitted and transported information relevant to the criminal case by use of electronic technical devices or tools, as digital (electronic) evidence and the procedure for assessing them.

The reliability of the research results. The conclusions developed in the research are based on the study of the experience of selected foreign countries and the analysis of the norms of national criminal procedure legislation, the analysis of the decrees, resolutions and laws adopted in recent years, the practice of their application, as well as scientific and statistical data. The developed proposals, recommendations, theoretical and practical analysis, as well as relevant conclusions were approved through publications in authoritative foreign and national publications. The author examined more than 250 criminal case materials and conducted a public survey (among 350 professors, representatives of the judiciary and investigative bodies, and defense attorneys), and the implementation of the results achieved has been confirmed by the competent authorities.

Scientific and practical significance of the research results.

The scientific significance of the research results is reflected in the followings: the theoretical guidelines and knowledge obtained as a result of the research will serve to further improve criminal procedure legislation in the future. The scientific analysis expressed in the research work, as well as the proposed suggestions, will serve as a competence for future young scientists; the examination of international scientific papers in the research will serve as a source for improving existing regulations, concepts, and national criminal procedure legislation; the research findings will serve as an analytical source for future research on this topic.

The practical significance of the research results is reflected in the followings: practical conclusions, proposals and recommendations developed in the framework of the research can be used law-making; the findings will serve to improve the

existing criminal procedure legislation and the preparation of related draft regulatory acts; the findings can be used in the practice of judiciary and bodies of investigation; the theoretical proposals and recommendations, which serve to enrich the theory, can be used in teaching the law of criminal procedure in law schools.

The implementation of research results. On the basis of the scientific findings obtained in the research work on improving the institute of assessing evidence in criminal proceedings:

the proposal on granting the defense counsel the right to collect and present evidence in the criminal case, and that they should be included in the criminal case file, which serves to further expand the rights of defense counsel in criminal proceedings is reflected part 2 of Article 87 of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Uzbekistan (Reference of the Committee on Combating Corruption and Judicial Issues of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan No. 06/1-06/2822 BX dated October 21, 2020). The implementation of this proposal has served to further expand the rights of defense counsel in criminal proceedings;

the proposal on mandatory assessment of the evidence presented by the defense counsel in the course of pre-investigation, inquiry, preliminary investigation and trial, which serves to ensure in practice the independence of defense counsel and principle of adversarial proceedings is reflected in the part 2 of Article 87 of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Uzbekistan (Reference of the Committee on Combating Corruption and Judicial Issues of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan No. 06/1-06/2822 BX dated October 21, 2020). The implementation of this proposal has served to further strengthen the principle of adversarial proceedings in practice at all stages of criminal proceedings;

the proposal to conduct certain investigative actions (confrontation, interrogation, identification of persons and things) with the participation of witnesses, victims, suspects and accused as participants of the evidence assessment institute through video conferencing, and the need to official recording of this process based on the conditions of evidence admissibility is reflected in part one of Article 91¹ of the Code of Criminal Procedure of the Republic of Uzbekistan (Reference of the Committee on Combating Corruption and Judicial Issues of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan No. 06/1-06/2822 BX dated October 21, 2020). Implementation of this proposal has served to develop recording mechanisms, based on the conditions of evidence admissibility, for evaluating the results of investigative actions conducted through video conferencing;

the proposal on conducting the investigative actions through video conferencing under the decision of inquiry officers, investigators, prosecutors and courts (as subjects of evidence assessment) on their own initiative or that this process may be conducted at the request of other participants of the criminal proceedings is reflected in part two of Article 91¹ of the Code of Criminal Procedure the Republic of Uzbekistan (Reference of the Committee on Combating

Corruption and Judicial Issues of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan No. 06/1-06/2822 BX dated October 21, 2020). The implementation of this proposal has served to further improvement of the activities of the subjects of evidence assessment.

Approbation of the research results. The results of this research were discussed at 14 scientific conferences, including 3 international and 11 national scientific conferences.

Publication of research results. A total number of 27 scientific papers on the topic of the dissertation, including 12 (1 in foreign journal) scientific articles were published.

The volume and structure of the dissertation. The dissertation consists of an introduction, three chapters including ten paragraphs, conclusion, list of references and appendices. The total volume of the thesis is 156 pages.

MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

The **introduction** of the dissertation (annotation of the doctoral dissertation) presents the relevance and necessity of the research topic, its relevance with the main priorities of the development of science and technology of the republic, the extent of analysis of the problem, connection of the topic with the research work of the higher education institution where the dissertation was prepared, its goals and objectives, the object and the subject, methods, the scientific novelty and practical results, the reliability of research findings, the scientific and practical significance, implementation, approbation, publication of research results, the scope and structure of the dissertation.

The first chapter of the dissertation is entitled as “**Theoretical and legal basis of the institute of assessing evidence in criminal proceedings**”, which discloses the characteristics of the evidence and the system of evidence, the concept, types, forms and procedural essence of evidence, the concept of assessment of evidence, principles and stages of historical development of evidence and the participation of subjects of evidence assessment, defense counsel and others in assessment of evidence.

The author examined and analyzed the works of numerous legal scholars (such as G.A.Abdumajidov, Z.F.Inogomjonova, Sh.Kh.Inomjonov, B.A.Azizkhodjaev, F.M.Muhitdinov, B.H.Pulatov, D.M.Mirazov, G.Z.Tulaganova, U.A.Tukhtasheva, S.M.Rakhmonova, B.A.Rajabov, N.V.Saveleva, E.A.Snegirev and Albert Antwi-Boaslako) in particular, the problems of the theory of evidence, assessment of evidence in criminal proceedings, features of prosecutorial supervision over the execution of laws as a subject of evidence assessment, theoretical features of evidence, the conditions for inadmissibility of evidence at preliminary hearing, and models of assessment of digital evidence.

The researcher analyzed the scientific views of foreign and national expert scholars on the theory of proving and the concept of assessment of evidence in criminal proceedings and justified that the followings should be officially recorded and recognized as evidence: information describing the commission of the crime; information related to the crime obtained by the subject of evidence assessment; information confirming the commission of a crime or omission of a crime; information confirming the guilt or innocence of the suspect, accused and defendant; statements given by the participants in the criminal case; photographs, audio (video) recordings related to the criminal case; electronic (digital) evidence; protocols and other acts documented as a result of registration of judicial and investigative activities; information collected by the defense counsel; information refuting, suspecting and confirming the circumstances of the criminal case; information which can serve to reveal newly discovered circumstances in a criminal case; information, the accuracy of which is determined as a result of inspections of the subject of evidence assessment; true data assessed for admissibility.

The followings are justified as the most important aspects of evidence: factual information confirming, denying the commission of a crime and being the

basis for the discovery of other crimes; information, factual or non-factual, that arises as a result of external influences on the human mind; the only basis that provides the criteria of justice in the stages of criminal proceedings; a source of facts and information relating to an event, incident, situation, past, and present that reflect the criteria of truth.

The author studied the peculiarities of **electronic (digital) evidence** as a new type of evidence, which has become common today as a result of the increase in the number of crimes committed through the Internet and using electronic devices, the official recording mechanisms in terms of evidence admissibility, and ways to assess and use them in practice.

In addition, the author proposed a norm on a new investigative action - **online search**, which provides opportunities to collect and assess digital evidence, to be exercised by the subjects of evidence assessment.

It is substantiated by the author that an important feature of online search is the collection of evidence through access to terminals, memory databases where many programs and data are stored. The author researched that to gather evidence in this regard it is necessary to know the identification of users of the digital (electronic) platform (login, password, biometric data) or their authorization (rules of use).

The researcher studied the experience of selected foreign countries on the features of evidence, in particular, found that in Swiss law in assessment of evidence there are such factors as credibility, admissibility or inadmissibility of evidence, non-restriction to related evidence and other conditions to be recognized as evidence.

Furthermore, the author proposes the following views on the concept of assessment of evidence and its essence in criminal proceedings:

1) in criminal proceedings, the evidence is assessed independently and freely, in this regard, the subject of evidence assessment refers to legal capacity of law-making;

2) it shall not be allowed to influence by any external impact on the content of the conclusions formulated by the subject of evidence assessment;

3) the evidence shall be assessed based on comprehensive, complete and impartial investigation that is, all evidence that exposes the guilt of the accused or reveals acquitting circumstances must be examined and compared with other evidence;

4) the conclusions of the subject of evidence assessment in the criminal case should be based on the body of evidence. Assessment of the body of evidence is an important requirement of dialectics in criminal proceedings and reflects the need to a comprehensive approach to the issue under study, as well as direct consideration of all the links in it. Some of the evidence obtained can be assessed from a variety of perspectives, including those not related to the crime. The task of assessing the evidence is to identify the causal links between the evidence, and/or to exclude information that is not relevant to the case;

5) that the results of the assessment of the evidence should be stated in the relevant procedural documents when making decisions as a result of each stage of the criminal case and a detailed analysis of the evidence indicating that there are legal grounds for the indictment, judgment, sentence, termination of the case, and decision or ruling to terminate the case.

According to the researcher, it is necessary to conduct assessment of the evidence in order to identify the following issues:

a) the relevance of the evidence or the body of evidence to the criminal case under consideration; b) whether the evidence is related to another body of evidence collected regarding the case, the importance and necessity of this relation for the case; c) the significance of evidence in determining the truth, that the body of evidence is sufficient to serve as a basis for a procedural decision; d) the evidence can be used at all stages of criminal proceedings.

The researcher has justified to include in the list of principles of criminal procedure a new, independent principle called **“Assessment of evidence on the basis of inner certainty”**.

The author also states that the assessment of evidence should be based on the following principles:

- 1) reliance on legality in evidence assessment;
- 2) addressing the conditions of credibility, relevance, and sufficiency, admissibility and inadmissibility;
- 3) assessment of evidence with clear conscience, independently and freely basing on inner certainty;
- 4) inner certainty should be based on an assessment of the collected, verified and used evidence;
- 5) fair and impartial approach to the criminal case in the assessment of evidence;
- 6) in the assessment of evidence the subjects of evidence assessment should draw conclusions based on legal consciousness.

The author has analyzed the following important factors in the activities of the subjects of evidence assessment: a) the results of the assessment of the evidence by one official are not binding on the other official who receives the case; b) evidence assessed in the first instance is not mandatory for assessment in higher instance; c) at each subsequent stage of the criminal proceedings, the evidence of the previous stage must be re-examined; d) the results of assessment of the evidence by the higher authorities is not obligatory for the lower body conducting the case; d) for the bodies of preliminary investigation, evaluation of evidence by other participants of the process through explanations, testimonies, petitions, conclusions is not mandatory.

The second chapter of the dissertation is entitled as **“Analysis of the criteria for assessing the evidence in criminal proceedings”**, which presents recommendations and conclusions on improvement of conditions of admissibility and inadmissibility of evidence and their compliance with the provisions of law, determination of the credibility and authenticity of the evidence, the relevance of the evidence to the case and the grounds for finding them relevant to the criminal

case and assessment of the sufficiency of the evidence and the final conclusions of the criminal case.

The researcher has analyzed the conditions of admissibility of evidence and justified suggestions and comments accordingly. In addition, the author justifies the expediency to conduct the analysis of evidence admissibility by dividing it into the following categories: admissibility of data sources; collecting evidence by legally recording the results and proceedings of investigative actions, collection of evidence on the basis of the provisions of criminal procedure legislation; evidence must be obtained by the subjects of evidence assessment.

Research has been conducted on conditions that can lead to find the evidence inadmissible, which include torture, cruel, inhuman or degrading treatment of a person, through fraud and other unlawful means. In addition, the research on prohibited actions in the preliminary investigation as well as the further improvement of the process of evidence assessment will serve the interests of the individual and further increase the sense of responsibility and accountability of the subjects of evidence assessment.

The author justifies the following credibility features of the evidence: content of the evidence is based on the principles of truth; the results of the examination of the evidence are valid; the evidence is obtained from a legitimate source and by authorized persons; that there are ways to determine credibility based on the laws of cognitive theory.

The researcher suggested to take the following actions to determine the credibility of evidence:

1) examination and evaluation of the capacity to testify truthfully and completely of persons who has information (witness, victim, expert, etc.);

2) examination of the conditions of discovery of objects and documents and their description;

3) the content of the information (completeness and consistency of the statement, the presence of contradictions, inaccuracies, gaps in it, the substantiation of conclusions, etc.);

4) comparison of the information received from the source specified in the criminal procedure legislation with the information received from other procedural sources.

The author analyzes the conditions of credibility of evidence and justifies its difference from the admissibility of evidence. Also, the researcher analyses the participation of experts, psychologists and specialists in determining the credibility of the testimony given by the witness. In some European countries such as Germany, Switzerland and the United Kingdom, the determination of the credibility of testimonies is carried out using a “**complex diagnostic method**”, which has three stages: analysis of the mental state of the witness; analysis of the motives of perjury by the witness; direct analysis of the testimony. In these countries, the expert is tasked to examine the accuracy of the testimony, not the credibility. It is the court who deals with the credibility issue.

The researcher substantiates the nature of the relevance of the evidence to the case, their objective link with the circumstances of the criminal case. Moreover, in

denoting the essence of the relevance of the evidence, justified: the presence of information confirming the conclusions of all the circumstances for lawful resolving of the criminal case; the presence of information that refutes the conclusions of all the circumstances for lawful resolving of the criminal case; the presence of facts or information that casts doubt on the conclusions of all the circumstances for lawful resolving of the criminal case; the presence of information confirming the commission of new crimes as a result of verification of information found to be irrelevant.

The following conditions, which serve to find evidence relevant to the case, have also been examined: identification of cases that are subject to assessment; identification of interim facts, the sum of which will allow to determine the circumstances that are subject to assessment of the evidence in the following stages; determination of facts and circumstances identified by other evidence (to re-examine the identified circumstances and versions); denial of facts relating to other versions of the case under investigation; verification of the completeness, credibility of the collected factual data through the method of studying the forms of formation, storage, presentation.

The author justified that the following circumstances should be taken into account in order to find the evidence sufficient: at what stage of the process the bodies of evidence and the decisions on their basis are made; the scope of the circumstances that serve as the actual basis for the decision and its objectives. Also, the scientific and practical aspects of the scope of evidence in criminal proceedings were analyzed in addition to the criterion of sufficiency of evidence.

The third chapter of the dissertation is entitled as **“Ways to improve the categories of evidence assessment in criminal proceedings”**, which reflects a comprehensive research and analysis of the logical system of evidence assessment and the contemplation of the subject, inner certainty in the assessment of evidence and the factors that form the basis for its formation, compliance with the law in the assessment of evidence and the improvement of the categories of legal consciousness.

The researcher highlighted and classified the issues that need to be addressed by the subjects through logical thinking, namely: seeking and locating; identification, comparison and contrasting; explanation (interpretation); justification; prediction (predicting the outcome); selection of means and type of action; and assessments etc.

Inner certainty in the assessment of evidence is the comprehension of the thoughts, feelings and knowledge of the subjects in charge of criminal case production based on variety of theoretical and practical knowledge, as well as thorough study of foreign experience. There is a single conclusion to be drawn from the system of bodies of evidence as a result of the inner certainty assessment. In this regard, the experience of foreign countries was studied and ways to implement them in our national legislation were considered. Inner certainty is conclusive assessment of the evidence having epistemological, logical and psychological aspects, in this regard, the following conclusions are developed:

- 1) the epistemological aspect of the assessment of evidence on the basis of

inner certainty is the result of the belief in the existence of knowledge accumulated at the initial, mid and final stages of proving to make the necessary procedural decisions at a particular stage of criminal proceedings;

2) the logical aspect of assessing the evidence on the basis of inner certainty requires not only the single reliable knowledge that leaves no room for doubt, arising directly from the case materials in the final assessment of the evidence, but also knowledge of the existence of conflicting or different views on the issue;

3) the psychological aspect of the assessment of evidence on the basis of inner certainty reflects the mental state of the person authorized to assess the evidence, which manifests the presence of a sense of confidence in the correctness of the conclusions about the circumstances of the case. The confidence becomes stronger in line with the improvement of the evidence assessment system and the raise in legal knowledge.

The system of perceptual and other psychological factors in the disclosure of legal consciousness, legal culture, and other legal relations is analyzed, taking into account the complexity of the role of legal consciousness as an ideological and spiritual factor in the assessment of evidence in a criminal case. Legal consciousness is demonstrated not only by a person's proper understanding of the legal meaning of social relations and events, but also by his ability to make his own subjective free judgment and deliberately surrender his will to the demands of the law. This helps to grasp the content of the norms of law for correct assessment of the evidence, without deviating from the law and strict respect to its application.

CONCLUSION

In accordance with the results of scientific research devoted to the study and analysis of issues of improving the institute of assessing evidence in criminal proceedings, the following proposals, recommendations and conclusions for improving the theoretical, practical aspects, as well as judicial and investigative activities were developed:

I. Proposals and recommendations aimed at improving the development of the theory of law of criminal procedure.

The following authorship/author's definitions were developed by the author:

1. **Evidence** is a set of data determined by the subject of assessment of facts and information that is formed in the human mind due to external influences, and that reflects the principles of truth of the other participants.

2. **Digital (electronic) evidence** is a collection of relevant information or communications for a criminal case that has been published, transmitted, or transported using electronic devices or means that has the features of digital sources.

3. **Online search** is a remote search conducted through a computer connected to the Internet or using special technical devices, tools in order to effectively prevent crimes that are expected to be committed or pending, or to collect information that is relevant to the criminal case by investigative bodies.

4. **Assessment of evidence** is a complex process, a type of activity that

requires not only theoretical and practical knowledge from the relevant subjects, but also acquisition of philosophical, logical knowledge, obedience to the law, basing on solid legal knowledge and experience, relying on inner certainty and legal consciousness, which serves to ensure objective reality, truth.

5. **Admissibility of evidence** the procedure for obtaining, investigating and official recording, the rules of which are enshrined in the criminal procedure law, of evidence from legitimate sources and methods and factual information used to prove the person's guilt or innocence, which allows the use of the collected evidence in accordance with the norms of criminal procedure. **Inadmissibility of evidence** is a set of collected and consolidated evidence obtained as a result of methods and investigative actions inconsistent with the requirements of criminal procedure law, and which is unrelated to the subject of proof.

6. **Credibility of evidence** is a collection of data that is consistent with the principles of truth, free from suspicion, based on the results of the examination of the evidence gathered in the criminal case by the subject of evidence assessment.

7. **Relevance of evidence** is a set of facts of a criminal nature, which serve as a basis for confirmation, denial, suspicion of criminal act and/or discovery of new crimes.

8. **Sufficiency of evidence** is all information lawfully collected in the criminal case, a set of credible, admissible and relevant facts, which serves as a basis for the proper resolution of the criminal case and sets the boundaries of evidence.

9. **Legal consciousness** is the presence of legal knowledge that is formed in the mind of every person as a result of external influences, and the active manifestation of this knowledge in social relations.

10. **Inner certainty** is the legal-social relation that depends on the decision, conclusion and final opinion, which is made as a result of the application of legal thinking formed on the basis of the mental inner experiences of the subject according to the factors of independence and freedom of evidence assessment.

II. Proposals for improving the Code of Criminal Procedure.

1. It is proposed to supplement Article 26 of the Code of Criminal Procedure in the following wording: “The court shall issue a verdict only on the basis of evidence examined and **assessed** at the court session”.

2. It is proposed to introduce Article 26¹ “**Assessment of evidence on the basis of inner certainty**” in the list of principles of criminal procedure, in the following wording: “In the course of criminal proceedings, the subjects of evidence assessment assess all the circumstances independently and freely basing on their inner certainty in impartial, thorough, comprehensive, complete manner. They make decisions on the basis of the relevance, credibility, admissibility and inadmissibility of the evidence”.

3. It is considered vital to create conditions to use free legal services if the witness has limited opportunities to exercise his rights, is low-income person or disabled, or unable to pay for the services of a lawyer. In this regard, it is proposed to amend the fourth part of Article 50 of the Code of Criminal Procedure in the following wording: “The inquiry officer, investigator, prosecutor or court in charge has the right to release the suspect, accused, defendant and **witness** in full or in part

from the payment for legal assistance”.

4. Expanding the scope of defense counsel's participation in criminal proceedings leads to higher chances of reaching a legal resolution. In this regard, it is expedient to supplement the third paragraph of the first part of Article 51 of the Code of Criminal Procedure in the following wording: “in the case of persons who do not know the language in which the trial is conducted, and **for some reason, cannot read or write**”.

5. Today rapid penetration of digital technologies into our lives necessitates to develop in criminal proceedings special mechanism and tools to collect digital evidence. In this regard, it is proposed to introduce a new Article 81¹ to the Code of Criminal Procedure, entitled as “Digital (electronic) evidence”, in the following wording:

“Digital (electronic) evidence is a relevant information for a criminal case that has been published, transmitted, or transported using electronic devices or means that has the features of digital sources.

This information is determined with the help of testimony of a witness, victim, suspect, accused, defendant through video conferencing, electronic data obtained as a result of remote connection to computer networks, audio-video recordings, which are important for criminal cases, stored on electronic-technical data storages, with photographs, digital symbols and other electronic documents.

Digital (electronic) evidence is obtained in the presence of an specialist”.

6. It is proposed to introduce a new Article 952 to the Code of Criminal Procedure entitled as “Use of Evidence” and state it in the following wording:

“The inquiry officer, investigator, prosecutor and court shall use evidence collected in accordance with the requirements of criminal procedure legislation in proving.

The use of evidence found inadmissible by the court and/or at the request of the defense counsel and the parties shall not be allowed”.

7. The defense counsel should be authorized to appoint independent expertise regarding certain categories of cases (accounting, construction, correspondence, psychological, etc. in cases of economic crimes, civil, administrative offenses) based on the interests, intent and consent of the client and these norms should be reflected in the relevant legislation.

In this regard, it is proposed to amend the second part of Article 87 of the Code of Criminal Procedure in the following wording: “Defense counsel has the right to collect and present evidence in a criminal case, **appoint an independent expertise and obtain expert opinions**, which must be attached to the criminal case file, as well as assessed during the inquiry, preliminary investigation and trial”.

8. It is proposed to amend the second paragraph of the second part of Article 88 of the Code of Criminal Procedure in the following wording: “to extract testimonies, explanations, opinions, experiments, as well as issue of documents, or objects by means of violence, threat, fraud, **intimidation, torture, promise of benefits not provided by law**”.

9. It is proposed to include the following norm in the first part of Article 95¹

of the CPC as a new seventh paragraph: “Although the suspect, accused and defendant were initially provided with a defense counsel by the state in a criminal case, if they obstruct defense counsel’s participation in the case who engaged in the case under contract, at their own initiative or request of close relatives, this shall be ground to find the evidence obtained in the initial period inadmissible”.

10. It is proposed to introduce a new Article 162¹ **“Online search and procedure for conducting it”** Code of Criminal Procedure and state it in the following wording:

“The inquiry officer, investigator, prosecutor and the court has the right to conduct an online search to obtain, if necessary, with the participation of experts, the information, documents, digital evidence, which is important for the case, stored on Internet connected devices or computer servers.

An online search can also be conducted to find the wanted person”.

11. Today in practice there are many troublesome cases concerning the compensation for damage caused by crime. In this regard, it is proposed to supplement the first part of Article 287 of the Code of Criminal Procedure in the following wording:

“The property of the victim or legal entity, which was lost and recognized as material evidence as a result of the commission of a crime, must be returned to the owner. For irreparable loss, the victim or civil plaintiff shall be paid fair (amount of) compensation. In case of death of the victim, his property is transferred to his heirs, and the property of the liquidated legal entity is transferred to his successor entity”.

III. Recommendations for improving judicial and investigative practice

1. It is proposed to call the subjects of evidence assessment - the inquiry officer, prosecutor, investigator and court, under one name as the **“Subjects of evidence assessment”**.

2. It is justified that the inquiry officer, investigator, prosecutor and court in forming their inner certainty in the assessment of evidence, are required to have: 1) life and professional experience; 2) legal insight and contemplation; 3) world outlook and personal view; 4) knowledge of the feelings of the person and of real events; 5) the ability to see the truth clearly; 6) effective and strong inner mental experiences; 7) strong psyche and will of the subject; 8) high legal culture.

3. It is proposed to develop **Regulation on the collection, official recording and use of digital evidence**, which will serve to establish an effective mechanism for the detection of crimes committed by digital (electronic) devices in criminal proceedings, and to further increase the efficiency of the activities of the subjects of evidence assessment.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.07/13.05.20.Yu.22.03 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ
ГОСУДАРСТВЕННОМ ЮРИДИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

ЯНГИЕВ ГАЙРАТ АВЕЗХОНОВИЧ

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНСТИТУТА ОЦЕНКИ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ
В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ**

12.00.09 – Уголовный процесс. Криминалистика,
оперативно-розыскное право и судебная экспертиза

АВТОРЕФЕРАТ
диссертации доктора философии по юридическим наукам (PhD)

Ташкент – 2021

Тема диссертации доктора философии (Doctor of Philosophy) зарегистрирована Высшей аттестационной комиссией при Кабинете Министров Республики Узбекистан за № В2017.3.PhD/Yu98.

Диссертация выполнена в Ташкентском государственном юридическом университете.

Автореферат диссертации размещен на трех языках (узбекском, английском, русском (резюме)) на веб-сайте Научного совета (www.tsul.uz) и Информационно-образовательном портале «Ziyonet» (www.ziyonet.uz).

Научный руководитель:

Тулаганова Гулчехра Захитовна
доктор юридических наук, профессор

Официальные оппоненты:

Рахмонова Сурайё Махмудовна
доктор юридических наук, доцент

Муродов Бахтиёржон Баходирович
доктор юридических наук, профессор

Ведущая организация:

**Академия Генеральной прокуратуры
Республики Узбекистан**

Защита диссертации состоится «15» ноября 2021 года в 15.00 на заседании Научного совета DSc.07/13.05.20.Yu.22.03 при Ташкентском государственном юридическом университете (Адрес: 100047, г. Ташкент, улица Сайилгох, 35. Тел.: (99871) 233-66-36; факс: (99871) 233-37-48; e-mail: info@tsul.uz).

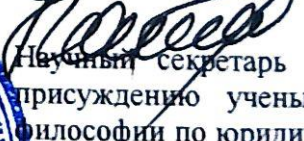
С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного юридического университета (зарегистрировано за № 989). (Адрес: 100047, г. Ташкент, ул. Амира Темура, 13. Тел.: (99871) 233-66-36).

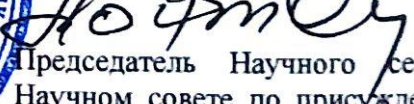
Автореферат диссертации разослан «03» ноября 2021 года.

(протокол реестра № 4 от «03» ноября 2021 года).

У.А. Тухташева
Председатель Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук (DSc), профессор

Д.Г. Камалова
Научный секретарь Научного совета по присуждению ученых степеней, доктор философии по юридическим наукам (PhD), доцент

Н.С. Салаев
Председатель Научного семинара при Научном совете по присуждению ученых степеней, доктор юридических наук (DSc), профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD))

Целью исследования является рассмотрение системы оценки доказательств в уголовно-процессуальном законодательстве и разработка предложений и рекомендаций по совершенствованию её критериев на основе изучения опыта некоторых зарубежных стран.

Объектом исследования является система социально-правовых отношений, связанных с процессуальной деятельностью оценки доказательств в уголовном процессе.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

обосновано необходимость предоставления защитнику права собирать и представлять доказательства в целях дальнейшего усиления его процессуальных полномочий, а также обязательность их приобщение к материалам уголовного дела;

обосновано необходимость обязательной оценки доказательств, предоставленных защитником на стадии доследственной проверки, дознания, предварительного следствия и при рассмотрении уголовного дела в суде, в целях обеспечения независимости защитника в уголовном процессе, а также принципа состязательности сторон;

обосновано предложение о необходимости закрепления в качестве оснований для признания доказательств допустимыми проведение некоторых следственных действий с участием свидетелей, потерпевших, подозреваемых и обвиняемых в качестве участников института оценки доказательств посредством видеоконференцсвязи и правильной фиксации результатов данного процесса;

обосновано предложение о необходимости закрепления процессуального порядка, при котором, решение о производстве следственных действий в режиме видеоконференцсвязи принимается дознавателем, следователем, прокурором или судом по собственной инициативе либо по ходатайству участников уголовного процесса.

Внедрение результатов исследования. На основе результатов исследования по совершенствованию института оценки доказательств в уголовном судопроизводстве были разработаны и внедрены следующие предложения:

предложение о необходимости предоставления защитнику права собирать и представлять доказательства в целях дальнейшего усиления его процессуальных полномочий по уголовным делам и их приобщение к материалам уголовного дела нашли свое отражение в части второй статьи 87 Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан (Акт Комитета Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан по противодействию коррупции и судебно-правовым вопросам от 21 октября 2020 года № вх 06/1-06/2822). Принятие данных предложений послужит дальнейшему расширению прав защитника в уголовном процессе;

предложения о том, что для обеспечения независимости защитника в уголовном процессе и принципа состязательности сторон на практике

представленные ими доказательства должны оцениваться в ходе досудебного расследования, дознания, предварительного следствия и судебного разбирательства нашли своё закрепление в части второй статьи 87 Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан (Акт Комитета Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан по противодействию коррупции и судебно-правовым вопросам от 21 октября 2020 года № вх 06/1-06/2822). Принятие этих предложений послужило обеспечению применения принципа состязательности на всех стадиях уголовного судопроизводства;

предложение о закреплении в качестве оснований для признания доказательств допустимыми проведение некоторых следственных действий с участием свидетелей, потерпевших, подозреваемых и обвиняемых в качестве участников института оценки доказательств посредством видеоконференцсвязи и правильной фиксации результатов данного процесса нашли своё отражение в статье 91¹ Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан (Справка Комитета Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан по противодействию коррупции и судебно-правовым вопросам от 21 октября 2020 года № вх 06/1-06/2822). Принятие данных предложений способствовало созданию процедурных механизмов записи на основе условий допустимости доказательств при оценке результатов следственных действий, проводимых посредством видеоконференцсвязи;

предложения о закреплении процессуального порядка, при котором, решение о производстве следственных действий в режиме видеоконференцсвязи принимается дознавателем, следователем, прокурором или судом по собственной инициативе либо по ходатайству участников уголовного процесса нашли своё отражение в статье 91¹ Уголовно-процессуального кодекса Республики Узбекистан (Акт Комитета Законодательной палаты Олий Мажлиса Республики Узбекистан по противодействию коррупции и судебно-правовым вопросам от 21 октября 2020 года № вх 06/1-06/2822). Принятие этих предложений послужило дальнейшему повышению эффективности деятельности субъектов, по оценке доказательств.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трёх глав, 9 параграфов, заключения, списка использованной литературы и приложений. Объем диссертации составляет 156 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Янгиев Ғ.А. Коррупцияга оид жиноятлар: уларни исбот қилишнинг ўзига хос жиҳатлари // Адвокат. – 2017. – № 2. – Б. 32–33. (12.00.00; №16)

2. Янгиев Ғ.А. Далил – исбот қилиш институтининг энг муҳим манбаи сифатида // Ўзбекистон қонунчилиги таҳлили. 2017. – № 2. – Б. 68–70. (12.00.00; №9)

3. Янгиев Ғ.А. Исбот қилиш институти – шахс ҳуқуқларини ишончли ҳимоя қилишда муҳим ўрин тутди // Ўзбекистон Республикаси Олий судининг ахборотномаси. – 2017. – № 3. – Б. 37–38. (12.00.00; №3)

4. Янгиев Ғ.А. Исбот қилиш институти // Ҳуқуқ ва бурч. – 2017. – № 04. – Б. 44–45. (12.00.00; №2)

5. Янгиев Ғ.А. Исбот қилиш институтида ҳуқуқий онг масаласига фалсафий ёндашув // Фалсафа ва ҳуқуқ. – 2017. – № 9. – Б. 194–195. (12.00.00; №13).

6. Янгиев Ғ.А. Исбот қилиш нститутида далиллар мақбуллигининг назарий жиҳатлари // Бердах номидаги Қорақалпоқ давлат университети Ахборотномаси. 2017. – № 3(36). – Б. 116–118. (12.00.00; №8)

7. Янгиев Ғ.А. Айбланувчи кўрсатмаларининг мақбуллиги ёхуд унга баҳо бериш мезонлари хусусида // Ўзбекистон Республикаси Олий судининг ахборотномаси. – 2012. – № 2. – Б. 24–25. (12.00.00; №3)

8. Янгиев Ғ.А. Суд тергови // Ўзбекистон Республикаси Олий судининг ахборотномаси. – 2009. – № 6(87). – Б. 19–22. (12.00.00; №3).

9. Yangiyev G.A. Sufficiency of evidence - significant factor of the institute of evidence assessment // The American Journal of Political Science Law and Criminology. Vol 3. No 10 (2021). p. 35-40. (SJIFactor: SJIF 2021 = 5.952).

10. Yangiyev G.A. Evidence in proves institute // International journal of advanced research (IJAR). 2016. – №4(9). p. 1538-1541. (Impact Factor: 6.118).

11. Янгиев Ғ.А. Далилларнинг ишга алоқадорлиги – далилларга баҳо бериш тизимининг муҳим мезони // Ўзбекистон жиноят процессуал қонунчилигини такомиллаштириш истиқболлари: халқаро илмий амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент: ТДЮУ, 2021. – Б. 176-181.

12. Yangiyev G.A. The Theorem of truth in the institute of proving // XII international scientific and practical conferense . – Sheffield. 2016. p. 40 – 42.

13. Янгиев Ғ.А. Оценка доказательств как важнейший элемент уголовно-процессуального доказывание // Политика. Государство и право. Современные проблемы а перспективы развития. Сборник научных статей. Варшава. – 2016. – № 00-728. – С. 96–97.

14. Янгиев Ғ.А. Исбот қилишда далиллар олишнинг процессуал тартибига риоя этиш мақбуллигининг муҳим шарти // Замонавий илм-фан ютуқлари – тараққиётнинг муҳим омили (Юридик фанлар мисолида): Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент:

ТДЮУ, 2017. – Б. 212-216.

15. Янгиев Ғ.А. Исбот қилиш институтида далилларга баҳо беришнинг тарихий аспекти // Жиноят ишларини юритишда суд фаолиятининг самарадорлигини таъминлаш масалалари: Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент: ТДЮУ, 2016. – Б. 212-216.

II бўлим (II часть; II part)

16. Янгиев Ғ.А. Исбот қилиш жараёнида таъқиқланадиган ҳолатлар ва далиллар номақбуллиги // Евросиё илмий тадқиқотлар журнали. Volume I. Issue II. May 2021. p. 747-750.

17. Янгиев Ғ.А. Ички ишонч-далилларга баҳо бериш институтининг энг муҳим мезони // Евросиё илмий тадқиқотлар журнали. Volume II. Issue I. April 2021. p. 503-506.

18. Yangiyev G.A. Theory of Reliable of Evidense in Prove Institute // International Journal fo Social Studies (IJSS). Volume 02 Issue 09 September 2016 p. 58-61.

19. Янгиев Ғ.А. Жиноят ишларини юритишда исботлаш якуний хулосаларини баҳолаш учун далилларнинг етарлилиги // Криминалистиканинг замонавий ривожланиш тенденциялари: Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент: ТДЮУ, 2016. – Б. 164-167.

20. Янгиев Ғ.А. Исботлаш институтида далилларга баҳо бериш доираси // Дастлабки тергов ва суд жараёнида замонавий криминалистик техник воситалар ва тактик усуллардан фойдаланиш имкониятлари: Республика илмий-амалий конференция материаллари тўплами. – Тошкент: ТДЮУ, 2016. – Б. 141-144.

21. Янгиев Ғ.А. Далилларга баҳо беришнинг мантиқий тизими // Вояга етмаганлар ишларини юритиш масалалари: Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: ТДЮИ, 2012. – Б. 161–165

22. Янгиев Ғ.А. Суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ этишда далилларга баҳо беришнинг тутган ўрни // Мамлакатимизда демократик ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси асосида суд-ҳуқуқ тизимини ислоҳ этиш масалалари: Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: ТДЮИ, 2011. – Б. 100 – 106.

23. Янгиев Ғ.А. Суд ҳуқуқ тизимини ислоҳ этишда ҳуқуқни муҳофаза этувчи органларнинг далилларга баҳо бериш мезонлари // Суд – ҳуқуқ тизимини ислоҳ этишнинг самарадорлиги: Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: ТДЮИ, 2011. – Б. 315 – 322.

24. Янгиев Ғ.А. Жиноят процессуал қонунчиликда далилларга баҳо беришни ақс этирилиши // Ўзбекистон Республикаси жиноят процессуал қонунчилиги: кеча, бугун ва истикболлари: Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: ТДЮИ, 2010. – Б. 251 – 257.

25. Янгиев Ғ.А. Далилларга баҳо беришда ички ишончнинг ўрни // Жиноят қонунчилигини такомиллаштириш муоммолари: Республика илмий-

амалий конференция материаллари. – Тошкент: ТДЮИ, 2010.– Б. 146–149.

26. Янгиев Ғ.А. Жиноятчиликка қарши курашда далилларга баҳо бериш субъектларининг ўрни // Суд ва ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятидаги долзарб муоммолар ва изланишлар: Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: ТДЮИ, 2009. – Б. 156–162.

27. Янгиев Ғ.А. Жиноят процесси принципларининг конституциявий асослари // Ўзбекистон Республикаси Конституцияси – жиноят процессуал қонунининг ҳуқуқий асоси сифатида: Республика илмий-амалий конференция материаллари. – Тошкент: ТДЮИ, 2009. – Б. 193–197.

28. Янгиев Ғ.А. Суд терговда экспертиза тайинлаш ва ўтказиш асослари // Ёш олимлар илмий мақолалар тўплами. – Тошкент, 2009. – Б. 172–176.

29. Янгиев Ғ.А. Жиноят процесси иштирокчилари хавфсизлигини таъминлаш // Фан ва ёшлар.– Тошкент, 2010.– Б. 90–91.

Автореферат ТДЮУ “Юридик фанлар ахборотномаси – Вестник юридических наук – Review of Law Sciences” журнали тахририятида тахрирдан ўтказилиб, ўзбек, рус, инглиз тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 23.10.2021 йил.
Бичими 60x84 ¹/₁₆, «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулида босилди.
Шартли босма табоғи: 1,7. Адади 70. Буюртма № 115.
Тел (99) 832 99 79; (97) 815 44 54.
Гувоҳнома reestr № 10-3279
“IMPRESS MEDIA” МЧЖ босмаҳонасида чоп этилган.
100031, Тошкент ш., Яккасарой тумани, Қушбеги кўчаси, 6-уй.